

Děti v SOS vesničkách a jejich výchovné problémy

Helena Vlníčková, DiS.

Bakalářská práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Helena Vlníčková, DiS.
Osobní číslo: H18278
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: Kombinovaná
Téma práce: Děti v SOS vesničkách a jejich výchovné problémy

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti uplatnění sociálního pedagoga v SOS dětských vesničkách, zkoumání výchovných problémů dětí a možností účinných výchovných metod.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru a pozorování.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

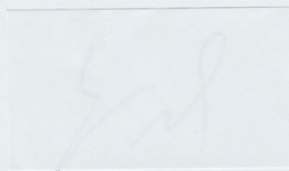
Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

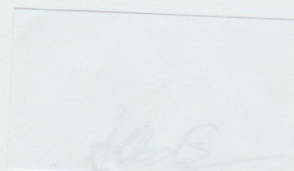
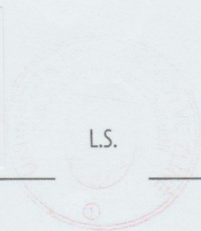
- BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2008. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: Univerzita Komenského, Bratislava. ISBN 978-80-969944-0-3.
- GAVORA, Peter, 2000. Úvod do pedagogického výzkumu: kvalitativní výzkum. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 1996. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál. ISBN 80-7178-085-5.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál. ISBN 80-85282-83-6.
- MONTESSORI, Marie, 2017. Objevování dítěte. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1234-8.
- ŠKOVIERA, Albín, 2007. Trendy náhradnej výchovy. Petrus. ISBN 978-80-89233-32-8.
- TOMEŠ, Ivo, 2010. Úvod do teorie a metodologie sociální pedagogiky. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-680-3.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Zlatica Bakošová, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2021**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2021**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 27.4.2021

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce počítovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Opírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce „Děti v SOS vesničkách a jejich výchovné problémy“ popisuje problematiku spojenou s výchovou dětí, které pocházejí z nevhodného rodinného prostředí a jsou umístěné do náhradní rodinné výchovy. Teoretická část je zaměřena na pojetí rodiny, poskytování péče v náhradní rodině, prostředí a působení SOS dětské vesničky, výchovné problémy dětí, možnosti působení a kompetence sociálního pedagoga. Praktickou část tvoří výzkumné šetření formou provedených rozhovorů pohledem pěstouna na děti ve své péči. Cílem bakalářské práce je zmapovat, jaké výchovné problémy se vyskytují u dětí v SOS vesničkách a jak řeší tyto situace profesionální pěstounští rodiče. Jednotlivé případové studie dětí dokazují, jak důležitý vliv pro dítě může mít náhradní rodinné prostředí.

Klíčová slova: teorie výchovy, rodina, náhradní rodinná péče, SOS dětská vesnička, výchovné problémy, kompetence sociálního pedagoga

ABSTRACT

The bachelor thesis “The Children in SOS Villages And Their Educational Problems” describes the issues concerning education of children who grew up in an inappropriate family background and had been assigned to substitute family care. The theoretical part focuses on a concept of family, family care in substitute family, environment and impacts of children’s SOS villages, educational problems of children and impact and competence of social educator. The practical part consists of the research in a form of interviews from foster parents’ point of view on children in their substitute care. The aim of this bachelor thesis is to explore educational issues in children’s SOS villages and how are these issues solved by professional foster parents. The particular case studies of children proves the importance of a substitute family environment and its impact on a child.

Keywords: theory of education, family, substitute family care, children’s SOS village, educational problems, social educator’s competence

Děkuji tímto vedoucí své práce doc. PhDr. Zlatici Bakošové, CSc., za trpělivost, příkladné vedení mé bakalářské práce a řadu kladných přínosných podnětů.

Děkuji své rodině za velkou podporu, pochopení a pomoc.

Poděkování též patří všem účastníkům mého výzkumu, kteří mi darovali svůj čas, a bez kterých by tato práce nemohla být realizována.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto: *„Každý člověk potřebuje cítit, že je pro někoho důležitý právě takový, jaký je“*
Miloslava Striová

„Vesmír nám neposílá jen lidi, které bychom sami chtěli. Posílá nám i ty, jejichž přítomnost a pomoc na své cestě potřebujeme. I když nás zraní, opustí nebo nás milují jen proto, abychom se díky nim stali takovými, jakými máme být“ Dagmar Zezulová

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	12
1.1 PŘEHLED POJMŮ POUŽITÝCH V BAKALÁŘSKÉ PRÁCI.....	13
1.2 PŘEHLED PROBLEMATIKY V LITERATUŘE	22
1.3 VÝZNAM ÚPLNÉ RODINY PRO PLNOHODNOTNÝ ŽIVOT DÍTĚTE	25
1.4 LEGISLATIVA O NÁHRADNÍ RODINNÉ A INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVĚ	26
2 SOS DĚTSKÉ VESNIČKY, JEJICH CHARAKTERISTIKA A POSLÁNÍ	27
2.1 HISTORIE SOS DĚTSKÝCH VESNIČEK.....	27
2.2 ZAKLADATELÉ SOS DĚTSKÝCH VESNIČEK V ČESKÉ REPUBLICE	31
2.3 CÍLE A POSLÁNÍ SOS DĚTSKÝCH VESNIČEK.....	31
2.4 SLUŽBY SOS VESNIČEK.....	32
2.5 CÍLOVÉ SKUPINY DĚTÍ	34
2.6 PROSTŘEDÍ SOS DĚTSKÉ VESNIČKY	34
3 VÝCHOVNÉ PROBLÉMY DĚTÍ V SOS DĚTSKÝCH VESNIČKÁCH	36
3.1 VÝCHOVNÉ PROBLÉMOVÉ JEDNÁNÍ DĚTÍ V SOS DĚTSKÝCH VESNIČKÁCH.....	36
3.1.1 Narušený vztah dětí k autoritám	37
3.1.2 Narušený vztah dětí k společenským normám.....	38
3.2 JINÉ VÝCHOVNÉ PROBLÉMY DĚTÍ V SOS DĚTSKÝCH VESNIČKÁCH	38
4 SOCIÁLNÍ PEDAGOG A JEHO KOMPETENCE	40
4.1 PŘEVÝCHOVA A INTERVENCE	40
4.2 PORADENSTVÍ A PREVENCE	42
4.3 JINÉ METODY – PSYCHOLOGICKÉ.....	43
II PRAKTICKÁ ČÁST	45
5 VÝZKUMNÁ ČÁST	46
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	46
5.2 CÍLE A OTÁZKY K VÝZKUMU	46
5.3 METODY VÝZKUMU.....	47
5.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	47
5.5 REALIZACE VÝZKUMU	48
5.5.1 První dotazovaná pěstounka.....	48
5.5.2 Druhá dotazovaná pěstounka	50
5.5.3 Třetí dotazovaná pěstounka.....	53
5.5.4 Čtvrtá dotazovaná pěstounka	57
5.5.5 Pátý dotazovaný pěstoun.....	60

5.5.6	Šestá dotazovaná pěstounka	64
5.5.7	Rozhovor se sociální pracovnící SOS vesničky	66
5.6	ANALÝZA A INTERPRETACE ZJIŠTĚNÝCH ÚDAJŮ	69
5.6.1	Jak se projevuje citově narušené dítě ve vztahu k vrstevníkům?	69
5.6.2	Jak se projevuje dítě v SOS dětské vesničce s narušeným vztahem k sociálním normám?	70
5.6.3	Jak se chová citově narušené dítě k autoritám?	70
5.6.4	Jak se mění výchovné problémy vlivem působení sociálního pedagoga či vychovatele?	70
5.7	DISKUZE	71
5.8	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ PRO PRAXI	72
ZÁVĚR		75
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		77
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK		79
SEZNAM TABULEK		80
SEZNAM PŘÍLOH		81

ÚVOD

Výchovu dítěte vnímáme jako krásný, avšak náročný proces. Děti jsou přímým pokračováním generace, sdílejí pozitivní a negativní zkušenosti. Pokud si jen dokážeme připustit jejich vnitřní svět, máme možnost se ocitnout zpět a dovolit si být třeba jen na okamžik, malými lidskými bytostmi.

Ne všechny děti mají to štěstí, že jsou s láskou a nejlepším svědomím rodiči opečovávány a vnímány jako plnohodnotné bytosti. Vyrůstají v náhradních rodinách nebo v institucionální péči. Je otázkou, zda společnost, ve které žijeme, si plně uvědomuje důležitost existence SOS dětských vesniček, kde se plní dětská přání. Dítě, které vyrůstá bez své rodiny, si nese mnoho skrytých bolestí ve svém srdci. Mnohdy tyto rány, ač neviditelné, mu mohou ztížit v dospělosti plně prožívat vlastní život. Vzpomínky na dětství, jdou vždy s vývojem a další částí života každého z nás. Dokáží být tyto děti šťastné? A jsou formy pomoci opuštěným dětem plně dostačující? To je otázka, na kterou jsme se rozhodli hledat odpověď a pojmut tak tím téma bakalářské práce.

Na pana Hermanna Gmeina, coby průkopníka a zakladatele SOS dětských vesniček je vzpomínáno s úctou. On dokázal prosadit myšlenku, že děti ke šťastnému dětství potřebují maminku, domov, sourozence a ochranu komunity. Musí se cítit přijaty se všemi jejich bolestmi, trápeními, nemocemi, dobrými i špatnými vlastnostmi, a to bezpodmínečně.

Téma SOS vesničky je velmi diskutovaným tématem v možnostech náhradní výchovy dětí.

Proč dětské SOS vesničky si zaslouží více pozornosti?

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Cílem bakalářské práce je teoreticky rozpracovat, empiricky ověřit a prokázat výchovné problémy dětí.

Zaměřujeme se na popis a strukturu náhradní rodiny a seznamujeme s činností SOS dětských vesniček. Popisujeme současné možnosti SOS dětské vesničky, jak pomoci dětem. Těžiště je položeno na výchovné problémy. Specifikujeme několik výchovných problémů dětí, před které jsou postaveni pěstouni v SOS dětské vesničce. Zkoumáme možné přístupy řešení těchto situací.

V praktické části se snažíme ověřit, které výchovné problémy dětí přijatých do SOS vesniček se nejčastěji vyskytují. Jak je jejich výskyt podmíněn věkem, pohlavím, rodinným prostředím z biologické rodiny.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

V této kapitole se zabýváme specifikací odborných pojmů, které budeme dále v naší práci používat a které jsou pro uchopení daného tématu stěžejní. Uvádíme zde definice základních pojmů, jako je např. rodina, výchova, ke kterým se přikláníme, dále popisujeme a členíme podrobněji poruchy chování, náhradní výchovu a její formy.

Vychovatelství a rodičovství je náročným povoláním a důležitou rolí člověka ve svém životě. Všichni, kdo se na výchově podílejí, by měli být ve vzájemném souladu tak, aby vytvářeli pro dítě inspirující, podnětné, a hlavně milující prostředí. Ekonomický tlak vyžadující velkou aktivitu obou rodičů vytlačuje v rodinných prioritách péči o děti. Život v nevhodném nebo nepodnětném rodinném prostředí představuje riziko ve smyslu rozvoje nežádoucích způsobů chování.

„Rodinu současnosti je možno považovat za institucionalizovaný sociální útvar, společenství nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby“ (Kraus, 2001, str. 28). Současná rodina se stále inovuje a soužití partnerů a jejich dětí, prochází mnohdy nelehkými společenskými vlivy, kdy udržet pevné rodinné pouto bývá nelehkým úkolem pro jedince, kteří jsou nevyzrálí. Život v rodině a rodinná výchova jsou pro dítě velmi důležitým stádiem ve vývoji psychickém, fyzickém a duševním. Správný celkový vývoj dítěte vede k vytváření hlubokého a trvalého citového vztahu od raného dětství až do dospělosti, kdy pevné pouto trvá po celý život.

„Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk“ (Kraus, 2001, str. 28). Úkol rodiny se uskutečňuje v zajištění výchovy dětí a jejich přípravy na vstup do praktického života. Vztah mezi rodiči a dětmi se v dnešním pojetí mění. Prarodiče plní úlohu občasně výpomoci a materiálního jistění. Děti nemají příklad rodičů, jak pečovat o prarodiče, chybí každodenní komunikace. Mladá rodina žije samostatně, mění se plnění rolí muže a ženy. Muž již nemá výsostné postavení v rodině, je přispěvatelem do rodinného rozpočtu a žena vnímá svou potřebu seberealizace a osamostatnění, jako prioritní. Rodina často, ve snaze zajištění si materiálního blahobytu, zapomíná na největší dar života, dar souznění, komunikace a harmonie ve vzájemných vztazích.

Bakošová se vyjadřuje k základnímu pojetí a významu funkční rodiny. Funkční rodina podle autorky má jasnou hierarchii zodpovědnosti, členové rodiny na sebe berou ohled, vzájemně spolu komunikují, řeší problémy a navrhuji společně řešení, manželé jsou si

vzájemně věrni a mají potěšení z vzájemné sexuality a udržují společenské kontakty (Bakošová, 2005).

1.1 Přehled pojmů použitých v bakalářské práci

Výchova

Výchova je téma, kterému se věnuje v odborné literatuře více autorů, stejně tak existuje množství definic výchovy z různých zdrojů. My se však přikláníme k následující známé koncepci výchovy, na které se shoduje několik významných autorů.

Výchova je činností životem podmíněnou a život podmiňující, procesem utváření osobnosti. Jeví se jako regulování, cílené a záměrné vstupování do celoživotního procesu. Úlohou je kultivace osobnosti, přispívající k vývoji ve společnosti, obohacování kultury prostřednictvím výchovně vzdělávacího procesu. V rámci své socializační funkce výchova modifikuje, prohlubuje a posunuje kvalitativní rovinu socializačního procesu. Pozitivní přístup, bezpodmínečná rodičovská láska a systematická výchova, jsou pro dítě kvalitním zázemím, směřujícím k pozitivnímu zdravému rozvoji. Pelikán vymezuje cíl ve výchově, jako záměrné a cílevědomé působení na osobnost vychovávaného. Výchova ke svobodě v moderní společnosti je současně pojímána jako výchova k zodpovědnosti za své chování, jednání a k sociální skupině, ve které jedinec žije (Bakošová, 2005, Kraus, 2001, Pelikán, 1997, Zelina, 1996).

Pokud se zamýšlíme nad výchovou dětí, klademe si často otázku, jak správně, a podle svého nejlepšího přesvědčení a svědomí dítě vést životem k dospělosti a osamostatnění. Pozorujeme kolem sebe různé způsoby výchovy dětí. U menších dětí bývá předkládána spíše režimová výchova, kdy se dítě učí pravidlům, zvyká si a přijímá normy ve výchově. Starší děti potřebují oboustrannou komunikaci, sdělování emocí a usměrňování při řešení situací. Z jejich pohledu mají tendenci srovnávat rodiče svých kamarádů s vlastními rodiči. Vybudovaná vzájemná důvěra, potřeba obejmout a přesvědčení, že může spojit své síly s rodičem, bývá alfa a omega v dětském vývoji.

„Zdravá sebedůvěra je potřebná pro všechny lidi a výchova k ní by měla být středem pozornosti nejen rodičů, ale i učitelů“ (Pelikán, 1997, str. 65).

Bakošová (2005), Kraus (2001), Pelikán (1997), Škoviera (2007) se shodují ve funkci výchovy, zabývající se kultivací osobnosti v procesu vzdělávání člověka, formování pozitivních hodnot osobnosti, rozvíjení psychických funkcí a vedení k zodpovědnosti za své jednání. Důležitá pro jedince je i ekonomická a kvalifikační funkce, která vytváří

předpoklady pro kvalifikované odborníky ve společnosti v organizaci výroby, obchodu, a dalších služeb. Společně upozorňují na důležité aspekty při výchově, vychovávat děti k hodnotám lásky, úcty, tolerance, dobra a přátelství. Výchova má rozvíjet vztah k sobě samému, kdy úcta k životu, zachování zdraví a učení se k rozvíjení vzájemných vztahů.

Považujeme důležitost výchovy mladé generace za osobní úkol každého dospělého člověka v jeho přirozeném vývoji. Učit děti vytvářet nadhled nad věcmi, které jsou obtížné, nacházet si vlastní úhel pohledu a pomoci si tak ve stresových situacích, které život přináší. Nabádání, usměrňování, či poskytování rad, má sloužit jako podpůrný prostředek ve výchově, avšak dítě může vnímat tuto metodu odlišně. Záleží na rodiči, vychovateli, s jakou dávkou citlivého přístupu bude aplikovat tuto strategii, aby se dosahovalo kladného výsledku. Pelikán se zamýšlí nad výchovou v rodině, kdy při řešení náročných situací není dostatečně pevný vzájemný vztah mezi rodiči a dětmi. Z našeho pohledu se vychovávaný dostává do konfrontace s problémem, který nebyl rodiči zpracováván, na děti přechází řešení situace, na kterou nejsou jednak připraveny a pak nevědí, jak ji řešit. Takto dostávají lekce, které přináší život. Sdílíme Pelikánovu myšlenku, ve které považuje dětskou zkušenost za hlavního činitele ve výchově a upozorňuje na dva výchovné směry.

Koncepce pedocentrické výchovy, která vychází z respektování dítěte, jeho osobnosti, přání, zájmů a vnímání života, jeho projevů a potřeby svébytnosti. Přesto u této koncepcie upozorňuje na to, že není správné přistupovat k dítěti tím, že se plní všechna přání a nejsou kladeny žádné nároky. Dále uvádí, že pokud dítě této výchově v dětství přivykne, nebude schopné v životní etapě, kdy už nebude dítětem správně náročné životní situace zvládat a jedinec se může dostat do situací a konfliktů, přinášejících vnitřní neklid, neuspokojení a nervovou labilitu (Pelikán, 1997).

Koncepce autokratické (režimové) výchovy, která vychází z jednosměrného působení vychovatele, s cílem přizpůsobit dítě určitým požadavkům (Pelikán, 1997).

Podle Zeliny (1996, str. 71) „*Je motivácia jedna z kľúčových otázok výchovy. Motiváciu chápeme v najširšom slova zmysle jako súhrn činiteľov, ktoré vyvolávajú, usmerňujú a zacielujú ľudskú aktivitu*“.

Převýchova

Převýchovu podle Škoviery vnímáme jako přístup, kdy cíleně ovlivňujeme a působíme na nežádoucí vzorce chování a jednání a snažíme se správně výchovně působit. Podporujeme

takové vzorce chování, které jsou dané společenskou normou. U dětí, které přicházejí z traumatizujícího rodinného prostředí, je tento přístup nezbytnou součástí začlenění a adaptace do nového prostředí. Děti sebou nesou naučené negativní způsoby jednání převzaté z narušených sociálních vztahů, ale také narušené vnímání sebe sama. Mladý člověk, obzvláště s narušeným sebepojetím si nedokáže sám sebe dostatečně vážít. Neumí mnohdy o sebe pečovat, chybějí základní hygienické návyky. Teprve odborným výchovným působením se docílí změnou postojů a utváření zdravých a pevných zásad a návyků (Škoviera, 2007).

Manipulace

Výchova dítěte je vždy na rozumové vyspělosti rodičů či vychovatelů. Řada dětí s problematickým chováním nemá ještě řečové schopnosti rozvinuté tak, aby se dovedla plně vyjádřit. Při upírání možnosti svobodného projevu, sdělení svého přání či potřeby se na dětech projevují vlivy manipulační výchovy vychovatele. Mnoho autorů se vyjadřuje k výchově dítěte a jeho správném směřování. Bakošová se zamýšlí nad terminologií manipulace a objasnění rozdílů mezi výchovou a manipulací. **Manipulaci** popisuje jako typ jednání, kdy vychovatel vnáší do vychovávaného nejistotu. Svobodné rozhodování vychovávaného není možné. Manipuluje s dítětem podle své nálady, mění své názory. Často zpochybňuje kvality vychovávaného, kritizuje, nedbá na žádosti druhého, mění téma uprostřed rozhovoru. Dále nemluví pravdu, nesnáší kritiku, dokáže popírat zřejmá fakta a používá lichotky k zalíbení se druhým. Takovéto jednání v procesu výchovy jedince považuje autorka manipulací (Bakošová, 2008).

Bakošová považuje za úspěšný proces výchovy v novém tisíciletí takový způsob, který neobsahuje prvky manipulace. Výchova má mít pomáhající charakter, který vede člověka k tomu, aby byl člověkem (Bakošová, 2008).

Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je formou náhradní rodinné péče určená dětem, které nemohou vyrůstat z nějakého důvodu ve své biologické rodině. Je všeobecně vnímána, jako příznivá pro vývoj dítěte. Dítě přechází z prostředí citově chudého, tzv. kolektivní výchovy do prostředí přirozeného, kde je zajištěna rodinná atmosféra. V náhradním rodinném prostředí se přirozeným způsobem uspokojují základní lidské potřeby dítěte, stejně jako v běžné funkční rodině. Děti získávají možnost nabytí vnitřní jistoty, potřebu být uznávané a oceňované, být přijímané.

Náhradní rodiče mají povinnost s ohledem na věkovou úroveň chápání dítěte seznamovat se fakty o biologických rodičích. Sdělovat co nejcitlivěji skutečnost tak, aby pravda dítě neurážela, ani nikoho neponižovala. (Matějček, 1994). Ondrejkovič zařazuje aktivity jako Knihu života, genogram, i dbání na dodržení rituálů v náhradní rodině jako prioritní. Při potlačování minulosti u dítěte, nadměrném vytěsňování či lpění na minulosti, může u dítěte vést v dospělosti k řadě problémů, které mohou mít dopad na další kvalitu jeho života (Ondrejkovič, 199).

Manželé, partneři, kteří nemohou mít vlastní děti, často pocítují určitou prázdnotu kolem sebe. Zůstávají bezdětní a přijímají skutečnost bezdětného manželství, či partnerství. Jiní se dobrovolně rozhodnou pro dítě nevlastní a stávají se pak rodiči adoptivními, pěstouny nebo tetami v dětské vesničce také proto, že naplní svou potřebu dát lásku a ochranu dítěti. Vědomí, že dospělého dítě potřebuje, dává rodiči, ať biologickému či náhradnímu společenskou hodnotu. Jiná situace vyvstává tehdy, pokud se narodí dítě s postižením. Pro rodiče je to velké rozhodnutí a vyrovnání se s danou skutečností (Matějček, 1994).

Důležitými a určujícími faktory úspěšnosti jsou pro náhradní rodiče jeho osobnostní kvality, ve kterých mají své místo – psychická stabilita, altruismus, komunikativnost a sociální citění. Za nepříznivé se považuje, když motivace náhradního rodiče není vázaná na osobnostní hendikep (život bez partnera, neplodnost páru, ztráta dítěte úmrtím apod.). Spíše pozitivním faktem je to, jakou součástí rodiny je vlastní biologické dítě. Dobrým podpůrným faktorem je víra v Boha a vzdělávání se v problematice náhradního rodičovství, vnitřní motivované rozšiřování si odborných poznatků z oblasti vývojové psychologie, výchovy a psychopatologie. (Škoviera, 2006).

Osvojení (adopce)

„Osvojení (adopce) patří mezi formy náhradní rodinné péče, kdy dítě získává novou rodinu včetně práv a povinností rodičů, jako je tomu v rodině vlastní“ (Striová, 2013, str. 8). Je poskytována v případě, kdy se rodiče vzdali svého dítěte. Je řízena zákonem č.89/2012 Sb. Nového Občanského zákoníku – Část druhá – Rodinné právo.

Biologičtí rodiče pozbývají práv a povinností a na osvojitele přecházejí všechna rodičovská práva a povinnosti. Při osvojení vzniká mezi osvojitelem a dítětem právní vztah, jako mezi rodičem a dítětem. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitelé zapisují do matriky jako rodič a dítě získává příjmení osvojitelů. V případě, že osvojované dítě dosáhlo alespoň dvanácti roků, jeho třeba vždy osobního souhlasu dítěte. Podle Zezulové o

osvojené děti mají zájem především bezdětné rodiny, které po zklamáních z nenaplněné touhy mít vlastní dítě se touží stát adoptivními rodiči (Zezulová, 2012).

Pěstounská péče

Pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinná péče.

Česká republika se řadí k vyspělým zemím. Stát garantuje kvalitní výběr pěstounů, i finanční a hmotnou podporu. Návrh k soudu na svěřeni dítěte do péče jiné osoby může být podán osobou, která má zájem o dítě pečovat. Žadatel o pěstounskou péči musí projít v České republice procesem přípravy. Pěstounská péče má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově. Dítě je po soudním rozhodnutí svěřeno do péče pěstounům. Na pěstounské rodiče přechází zodpovědnost za výchovu, rozvoj dítěte a přípravu pro život. Vyživovací povinnost zůstává biologickým rodičům. Dítěti zůstává jméno po vlastních rodičích, stát formou příspěvků řeší finanční zajištění fungování rodiny po základním materiálním zabezpečení (Matějček, 1994).

Je ukotvena dle zákona, Nového Občanského zákoníku – Část druhá – Rodinné právo. Zákon č.89/2012 Sb. Ve znění od 1. 12. 2018, Hlava III – Poručenství a jiné formy péče o dítě. Manželské páry, avšak může to být i žena nebo muž samotný, přebírají do pěstounské péče děti jednotlivé, nebo skupinu dětí, často sourozeneckou a stávají se velkou rodinou. Dítě vyrůstající v láskyplné náhradní rodině má velkou šanci uplatnit se v dospělosti jako kvalitní rodič. Pěstoun se věnuje nepřetržitě a celým svým nasazením svěřenému dítěti. „*Pěstounská péče trvá do 18 let věku dítěte, případně do 26 let věku dítěte, pokud se po tu dobu soustavně připravuje na budoucí povolání na střední či vysoké škole*“ (Striová, 2013, str. 153).

Dělení: přechodná, či dlouhodobá.

Přechodná pěstounská péče je zprostředkována zpravidla do jednoho roku. Během této doby by mělo docházet v pravidelně určené době ke kontaktu dítěte se svými rodiči, pokud soud neurčí jinak. Jedná se o specifickou formu pěstounské péče, do které jsou převážně umísťovány děti, o které se rodina dočasně nemůže postarat. Např. léčba ze závislosti na omamných látkách, nepříznivá životní situace, osoba ve výkonu trestu, dlouhodobá hospitalizace. Dítě zde má možnost se příznivě vyvíjet, nestrádat a cítit se v bezpečí.

Zezulová tuto formu péče upřednostňuje před ústavní, a to z důvodu ochrany dítěte před možnými deprivacními projevy v ústavní výchově (Zezulová, 2012).

Dlouhodobá pěstounská péče zajišťuje dítěti zdravé a stabilní náhradní rodinné prostředí. Stát stále sleduje a kontroluje průběh pěstounské péče. Pěstounská péče může být zrušena

soudem, jednak na žádost pěstouna, nebo z vážných důvodů. Obvykle trvá do zletilosti dítěte, pokud soud neurčí jinak.

Individuální pěstounská péče

Tato péče probíhá v běžném rodinném prostředí, kdy o dítě pečují příbuzní, nebo cizí lidé. Svěření dítěte do pěstounské péče nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. Pěstoun nemá vůči dítěti vyživovací povinnost. Tuto povinnost mají rodiče vůči dítěti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, dle zákona 89/2012.Sb. Pěstouni pobírají dávky pěstounské péče: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek na nákup motorového vozidla, příspěvek při převzetí dítěte, dle zákona č.117/ 1995 Sb. O státní sociální podpoře.

Skupinová pěstounská péče

Je realizována v zařízeních pro výkon pěstounské péče dle § 44-47 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí. Tímto zařízením může být vlastní byt pěstouna, byt pro větší skupinu dětí, **nebo SOS dětské vesničky**. Pěstouni mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče a pobírají odměnu. Další hmotné dávky jsou: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek na nákup motorového vozidla, příspěvek při převzetí dítěte, dle zákona č.117/ 1995 Sb. O státní sociální podpoře.

Poruchy chování

Poruchy chování bývají často jednou z příčin, proč jsou děti umístovány do náhradní výchovy. Považujeme proto za nezbytné se této problematice věnovat podrobněji. Na poruchy chování je třeba z hlediska sociální pedagogiky komplexně, nejedná se tedy pouze o hledisko diagnostické. Ptáček, 2006; Mazánková, Vavrečková, 2003 charakterizují poruchy chování jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídajícího jeho věku, nebo na úrovni svých rozumových schopností. Poruchy chování v dětském věku mohou mít přechodný charakter, ale mnohdy fungují jako signál poruchy osobnosti, která představuje zvýšené riziko budoucího problematického chování. Tyto děti jsou náchylnější k sociálně patologickému způsobu chování. Etiologie poruch chování je podle současných poznatků především interakcí dispozičních, rodinných a sociálních faktorů. S poruchami chování vykazují nižší úroveň aktivace centrálního i autonomního nervového systému, což se může projevat vyšší potřebou vyhledávání stimulů a podnětů. Dalšími rizikovými faktory v rozvoji poruch

chování jsou především: zneužívání návykových látek rodiči, psychiatrická onemocnění v rodině, zneužívání a zanedbávání dítěte. Významné ohrožení představuje expozice dítěte antisociálnímu chování ze strany pečujících osob (Ptáček, 2006).

Dle mezinárodní statistiky se jedná o děti častěji týrané, zneužívané a zanedbávané. Základními projevy poruch chování jsou agrese, vandalismus, porušování pravidel, krádeže a lhaní. Pokud projevy negativního chování trvají minimálně šest měsíců, jedná se o poruchu chování (Ptáček, 2006, Mazánková, Vavrečková, 2003).

V současné době se používají diagnostická kritéria podle MKN-10 (zvláště v Evropě) a DMS IV-R (zejména v USA). Odborná a precizní diagnostika poruch chování hraje důležitou roli, odborný systematický přístup všech zúčastněných stran k dítěti.

Diagnostická kritéria jsou členěna:

- „*Agresivita nebo závažné náznaky ohrožení lidí nebo zvířat*“
- „*Úmyslné poškozování věcí a majetku, např. vandalismus*“
- „*Opakovaná porušení domácích nebo školních pravidel, právní delikty*“
- „*Stálé lhaní, vyhýbání se důsledkům svého chování nebo snaha získat výhody či věci hmotného charakteru nepoctivou cestou*“ (Ptáček, 2006, str. 7).

Mazánková, Vavrečková a In: Nakonečný, 2009 dělí poruchy chování na:

Neagresivní forma chování jako lhaní, které bývá útekem z osobně nepříjemné situace, kterou dítě nedokáže řešit jinak. Útky a toulání je určitá varianta únikového jednání. U toulání se zpravidla jedná o nedostatečnou citovou vazbu k lidem a zázemí (Mazánková, Vavrečková, 2003, Nakonečný, 2009).

Agresivní chování jako porušování a omezování práva ostatních, jež bývá reakcí na situaci frustrace a má řadu forem např. útočné chování, které může mít formu nepřátelskou (hostilní), nebo instrumentální, kdy jedná osoba bez nepřátelských afektů a postojů, za účelem někoho ovládnout, k něčemu donutit, prosadit se apod. Dále sem řadí šikanu, která je definována jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci. Oběť šikany má často nějaký handicap jako např. nízké sebevědomí, fyzickou slabost a neobratnost (Mazánková, Vavrečková, 2003, Nakonečný, 2009).

Základní typy poruch chování a jejich charakteristika

Ptáček uvádí, že jedním z nejdůležitějších faktorů, které přispívají k poruchám chování, je nefunkční rodinné prostředí, sociálně nepřizpůsobivé chování rodičů nebo vývoj dítěte v prostředí ohroženém sociálním vyloučením.

Podle diagnostického systému MKN-10 rozlišujeme tyto základní typy poruch chování:

- „*Reakce na závažný stres a poruchy přizpůsobení*“, projevující se poruchou přizpůsobení s převládající nebo smíšenou poruchou chování (Malá, 1994, in Ptáček, 2006, str. 10).
- „*Poruchy chování ve vztahu k rodině*“, socializovanou a nesocializovanou poruchu chování, poruchu opozičního vzdoru a poruchu chování nespecifikovanou (Malá, 1994, in Ptáček, 2006, str. 10).
- „*Smíšené poruchy chování a emocií*“, např. depresivní poruchu chování, reaktivní poruchu přítulnosti v dětství, des inhibovanou poruchu přichylnost v dětství (Malá, 1994, in Ptáček, 2006, str. 10).

Syndrom CAN – Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

Pro současnou společnost představuje závažný Patosociální jev. Syndrom CAN je považován za neoprávněný a škodlivý zásah do života dítěte dospělými osobami, kteří vědomě poškozují tělesný, duševní a sociální vývoj dítěte. Provází lidstvo od začátku jeho existence, jako součást kultury dané společnosti, jejího stylu života, uznávaného systému hodnot, metod a způsobu výchovy. Pro úspěšnost odborné intervence je nutná znalost podob tohoto závažného negativního jevu.

Dítěti má být uznána vysoká hodnota a práva, dětství by mělo prožívat v dostatečné péči, dbát na řádnou výchovu a snahou všech pečujících osob, by měla být v první řadě péče o dítě a jeho rozvoj. Pro úspěšnost odborné intervence je nutná znalost podob tohoto závažného negativního jevu, deklarovaného Úmluvou o právech dítěte, akceptující nevyhnutelnost ochrany dítěte před všemi formami fyzického a psychického násilí, poškození a zneužívání (Ondrejko, 1999).

Dále podrobněji popisujeme jednotlivé druhy násilí a zanedbávání dítěte, tedy tělesné a citové týraní a zanedbávání dítěte.

Odborná literatura uvádí i jiné formy, např. organizované zneužívání, sexuální turismus, rituální zneužívání a Munchhausenův syndrom by proxy neboli v zastoupení (Ondrejko, 1999).

Tělesné týrání představuje neúměrné použití tělesného trestu, způsobující tělesné, duševní útrapy a utrpení. Rodiče, resp. vychovatelé si prostřednictvím něho usilují o disciplínu dítěte, usměrnění. Také může jít u rodičů o snahu dosažení frustrační tolerance u dítěte a formování větší odolnosti (Ondrejko, 1999).

Citové týrání je jednání dospělého jedince na psychický vývoj dítěte, i jeho sociální schopnosti. U dítěte vedou k poškozování sebehodnocení a sebepojetí. Psychické, citové týrání se může projevovat jako odmítnutí, izolace, terorizování, ignorování, vykořisťování dítěte, systematické ponižování dítěte, nevhodná atmosféra rodinného života. Projevuje se verbálně jako nadávky, urážky, zesměšňování, znevažování a podceňování, které způsobují psychickou bolest (Ondrejko, 1999).

Zanedbávání se vyskytuje z důvodu, že oba rodiče jsou zaujatí subjektivními zážitky svého neštěstí, pocitem bojovat a dokázat svou pravdu. Dítě je v té situaci někým, kdo ruší. Rodiče jsou vůči jeho potřebám málo vnímaví, nevšímaví, netolerantní, nechápaví. U dítěte se projevuje zhoršený prospěch, zanedbávání nečistoty, zhoršená úprava zevnějšku (Bakošová, 2005).

- **Zanedbávání úplné:** dítě se nachází v absolutně nevyhovujících podmínkách, je často úplně izolované od okolního světa a trpí tělesně. Nemá uspokojeny životní potřeby, tj. potřeby adekvátní lékařské péče, bydlení, výživy, oblečení, vzdělání, ochrany před nebezpečím úrazem. Chybějí mu stimulační podněty pro rozvoj řeči. Zanedbávání výchovy a vzdělávání, projevující se nezájmem rodičů o výchovu dítěte, ale i zapojování dětí rodiči do podnikatelské činnosti různými způsoby. Zanedbávání emocionální, které představuje psychickou deprivaci dítěte. Zde nejsou uspokojivě zajištěné základní psychické potřeby dítěte, zejména potřeba lásky, jistoty a projevů náklonnosti ze strany rodičů (Ondrejko, 1999).
- **Zanedbávání částečné:** nejsou uspokojivě zabezpečené potřeby dítěte (Ondrejko, 1999).

Za obzvláště závažné Ondrejko považuje sexuální zneužívání dítěte, představující velkou škálu různých sexuálních praktik dospělého na dítě. Může mít bezdotykovou podobu, např. exhibicionismus, masturbaci, nucené sledování pornografického materiálu, anebo přímou dotykovou podobu, např. rozličné dotyky v erotogenních zónách dítěte,

manipulace s genitáliemi dítěte, podněcování dítěte k dotykům genitálií dospělého, hry sexuálního charakteru a vlastní pohlavní styk (Ondrejko, 1999).

Vývojová rizika týraných a zneužívaných dětí

Děti, které prožívají nebo zažily týrání a zneužívání se stávají snadnými terči agresorů. Jsou častěji šikanovány, ponižovány a v partnerských rolích zaujímají submisivní pozici. Mezi další rizika se řadí tendence týraných dětí k agresivnímu způsobu jednání, protože brzy ve vývojovém věku si osvojily, že nejlepší obranou je útok. Zezulová „*Zneužívané děti mohou mít celoživotní patologický vztah k sexualitě, ať už ve smyslu neschopnosti pozitivního prožitku sexuálního života, či v hodnocení sebe samých*“ (Zezulová, 2012, str. 90).

1.2 Přehled problematiky v literatuře

Zde uvádíme čtyři autory a podle našeho názoru nejdůležitější knihy, které se zaměřují na problematiku ve výchově dětí v náhradní péči a celkový přístup k dětem.

Slovenská autorka Zlatica BAKOŠOVÁ v knize *Sociálna pedagogika ako životná pomoc* (2008) vymezuje Sociálně pedagogickou pomoc opuštěným dětem.

Každé opatření, právní, výchovné, vzdělávací, sociální či zdravotní by mělo vést ke zkvalitnění života opuštěného dítěte. Snižovat frustraci, a důsledky, kdy biologická rodina dítěti ublížila.

Z hlediska výchovy je důležité, aby s dítětem pracoval tým odborníků, za pomoci sociálního pedagoga, který je schopný diagnostikovat, posoudit a následně hledat řešení různých výchovných situací. Dále autorka specifikuje působení sociálního pedagoga na třech úrovních: na úrovni společenské, na úrovni rodiny a na úrovni dítěte.

Úroveň společnosti: vláda a parlament by měli ve svých programech dbát na zlepšení kvality života rodin. Hovořit veřejně o vychovatelském umění rodičů, o partnerských vztazích rodičů, také umět veřejně prezentovat a podporovat rodiny, které přijaly do péče opuštěné děti.

Úroveň rodiny: Poskytovat pěstounským rodinám podporu, pomoc poradenství a rekreační činnost. Veřejně oceňovat rodiče za jejich obětavou práci, trpělivost a ochotu věnovat se kromě svým tak i opuštěným dětem.

Úroveň dítěte: pomáhat dítěti se vzděláváním. Pomáhat dítěti a jeho rodičům v dítěti rozvíjet vloh, nadání. Odstraňovat nedostatky, které si dítě osvojilo následkem rodinného prostředí i institucionální výchovy. Pomáhat při zařazování jedince do života, pomoci s hledáním vhodného pracovního místa.

Slovenský autor Albín ŠKOVIERA v knize *Trendy náhradnej výchovy (2007)* řeší pojem Ústavní výchova, či náhradní výchova. V institucionálních zařízeních i náhradních rodinách se často řeší poruchy chování dětí, a je nezbytné odborné výchovné vedení. Do náhradní výchovy a institucionální péče přicházejí děti hendikepované, kdy to souvisí s genetickým podkladem, např. příbuzenské vazby v romské populaci, dále zdravotní stav matky v graviditě, životní úroveň a péče o zdraví v době těhotenství. Autor hovoří o třech základních okruzích, které vedou o umístění dítěte do náhradní výchovy.

Jako první okruh udává: Rodiče se nemohou postarat o dítě, ať již z důvodu nemoci, dlouhodobého léčení, či výkonu trestu a úmrtí.

Do druhého okruhu řadí děti, které jsou odkázány na ústavní zařízení. Rodiče odmítají přijetí dítěte do své péče, ať již z vlastní nezodpovědnosti, či lhostejnému přístupu k životním lidským hodnotám.

Ve třetím okruhu pojímá rodiče, kteří se neumí postarat o řádnou výchovu dítěte, ne proto, že by úmyslně dítě zanedbávali, ale proto, že jsou buď plně pracovně vytíženi, nebo mají v roli rodičovské výchovy nejasněné představy. Plní roli muže a ženy v jedné osobě, ať již na výchovu, ale i po stránce finančního zajištění rodiny.

Z více důvodů se autor přiklání k názoru, že náhradní výchova obsahuje kromě základního materiálního zabezpečení i výchovné prvky. Vyjadřuje o Ústavní péči, kde se problémové chování dětí projevuje častěji. Vnímá ji jako potřebnou, zejména u starších dětí, které se hůře přizpůsobují běžnému chodu v rodinném prostředí. Samy děti staršího školního věku cítí umístění do institucionální výchovy různě. Dále se zabývá charakteristickými vlastnostmi těchto dětí, jako lhaní, lenost, neochota zapojovat se do činností, egocentrismus, vulgarita, nedostatek vůle k činnostem vyžadující si soustředění, neadekvátní řešení konfliktů, nebo závislost na vůdci.

Samy děti staršího školního věku cítí umístění do institucionální výchovy různě.

- Trest např. za záškoláctví, krádeže, neposlušnost,
- Oběť, kdy mají pocit, že rodiči z nějakého důvodu překáží.
- Spikleneckví institucí, jako svoji nehodnost, či nedobré chování, má negativní sebehodnocení, považuje se za hloupé, zlé, neschopné.
- Nepochopení společnosti, ve které žijí.
- Dítě je rádo, protože uniklo vydírání skupiny, nebo uniklo opakování ročníku za záškoláctví.

Český autor Zdeněk MATĚJČEK *Co, kdy a jak ve výchově dětí (1996)* v knize vymezuje jednotlivá věková údobí u dítěte. Seznamuje nás s přístupem a reakcemi dětí na různé situace ve výchově. Pomáhá vychovateli, s pochopením dítěte a se zvláštnostmi dětského vnímání. Autor představuje dětský vývoj v různých věkových obdobích. Seznamuje s dětskou psychikou, popisuje dětské vnímání a Vědomí vlastního já od prvních dnů po narození.

„Děti máme mít rádi takové, jaké jsou. I když neumí, i když zlobí, máme je povzbuzovat a chválit – i za tu nejmenší drobnost, která se jim podaří. V povzbuzení úspěchem je obrovská síla. Mnohem větší než v trestu. I trestat je někdy nutné – ale i trestat je potřeba s láskou“ (Matějček, in Poláková, 2019, str. 9).

Dítě přijímá za osobu blízkou toho, kdo se k němu přátelsky a citlivě chová. Uspokojovat potřeby dítěte se mají tehdy, když vzniknou, a ne až když jejich neuspokojení vyvolalo v dítěti úzkost. Odpovědnost dle Matějčka znamená zvýšený ohled k druhým a snížený ohled k sobě samému. Matějček shledává, že děti ze SOS vesniček mají mezi sebou hezký vztah, a dokáží si vzájemně pomáhat, být pohotoví a jednat odpovědně. Dále se vyjadřuje k odpovědnosti dospělých vychovatelů, jak být dětem oporou, dbát na jejich zdraví a duševní pohodu, chránit před nemocí a pomáhat v životních krizích. Dále říká: *„Odpovědnost je celkový postoj k životu, a že nejúčinnějším výchovným prostředkem v těchto případech je osobní příklad vychovatele. Vychováváme, jsme-li sami odpovědní“* (Matějček, 1996, str. 104).

Česká autorka Dagmar ZEZULOVÁ *Pěstounská péče a adopce (2012)*

Zezulová vychází ze zkušeností pěstounské péče, kdy mezi jejími vlastními dětmi byly i děti převzaté do péče, děti romské. Pojednává o důležitosti rovnoměrného přístupu ve výchově a respektování každé osobnosti. Hodně je o předsudcích ostatních. Romské děti se musejí snažit o hodně více než bílé děti, aby nepropadli předsudkům ostatních. To, že mnohdy narážejí a mohou narážet na předsudky společnosti, není ovlivněno tím, jestli žijí v pěstounské péči, nebo v dětském domově, ale barvou pleti. Tyto děti potřebují být více ujišťovány, že vstupují do pevného zázemí a rodina, která je pojímá do péče, to s nimi myslí upřímně a záleží jí na jejich vývoji a štěstí. Mnohdy vzniká celoživotní citová vazba, stejně silná, jako s biologickými dětmi.

Autorka popisuje strach dětí ze selhání, schovávání jídla, krádeže, lži a nulové hygienické návyky. V neposlední řadě trpí nízkým sebevědomím a obecně se dostávají do stresu, který vede děti k účelovým fabulacím. Takovéto jednání užívají se svými biologickými rodiči a

také s lidmi, které neznají. Tyto projevy mohou pramenit z dojmu, že nemohou dospělým věřit. Budování důvěry je proto velmi obtížné. Naučit dítě nejen brát, ale i dávat, považuje za dlouhodobý úkol pěstounů. Děti jsou obvykle nešťastné, když jim něco nejde, nemají na to vlohly, a přejí si být lepšími, poznávají, jak je dobré mít se fajn v nové rodině.

Autorka se také zmiňuje o potřebách pěstounů a náročné práci, kterou vykonávají. Jak náročná bývá výchova dítěte s deprivací a důležitosti pomoci sociálního pracovníka, psychologa, rodinného terapeuta, či dobrého rodinného přítele.

1.3 Význam úplné rodiny pro plnohodnotný život dítěte

Pro dítě má pevnost rodinného zázemí nepředstavitelný význam. Jedinec ji potřebuje, nejenom k udržení si vlastní rovnováhy, ale nachází v ní svou osobní, národní a skupinovou identitu. Děti, které se rodí očekávané vlastními rodiči, jsou akceptované, je s nimi něžně a láskyplně zacházeno, jsou ve výhodě oproti dětem nechtěným, které se často ocitnou bez láskyplného přístupu a péče. I když nemohou za svého zploditele, dle Bakošové, se často stávají medicínským, etickým a právním problémem. Tyto děti mají až do dospělosti zásadní znevýhodnění, které se projevuje v jejich nižší psychické a sociální prosperitě, v méně šťastném prožívání dětství (Bakošová, 2005).

Souhlasíme a sdílíme myšlenku Bakošové, Dytrycha, Matějčka, kteří se shodují ve funkčnosti rodiny a jejím významu. Za základní a nejdůležitější fakta při komunikaci a výchově uvádějí model výchovy založený na lásce rodičů k dětem, přítomnost všech členů v domácím prostředí přináší vzájemné citové uspokojení. Pro dítě je to ta nejlepší vnitřní jistota, důležitá pro život v dnešní společnosti. Dále se shodně vyjadřují k myšlence, že nikdo nesmí žít na úkor druhého a všichni ti, kdo jsou rodiči či vychovateli, musí mu být dobrými vzory. Mezi partnery a dětmi je vzájemný respekt a důvěra, atmosféra v rodině díky všem členům, kteří se vzájemně na sebe těší a dávají najevo potěšení z přítomnosti je příjemná (Bakošová, 2005, Matějček, Dytrych, 1999).

Negativní důsledky současné rodiny dle Nevorálka a Mazánkové:

- snížená stabilita rodiny, dána vlivem vnějších činitelů sociálních, ekonomických, právních tlaků, které mohou přivést rodinu do stresující situace.
- nízká připravenost pro rodinný a partnerský život, dána nízkou úrovní vzdělanosti v této oblasti způsobenou nedůsledností a neodpovědností rodiny.
- klesající počet rodin, celkově klesá počet úplných rodin.

- rodina není schopná plně dodržet práva dítěte, ohrožené, týrané, zneužívané dítě je jevem, kterému se společnost nedokáže bránit (Mazánková, Nevorálek, Řehoř, 2004).

1.4 Legislativa o náhradní rodinné a institucionální výchově

V České republice pěstounskou péči upravuje **Ministerstvo práce a sociálních věcí a krajské úřady**, které vedou dokumentaci, jednak dětí, tak i žadatelů. Dále se pěstounská péče řídí **zákony**:

- **Zákon č. 89/2012 Sb., Nový občanský zákoník – část druhá – Rodinné právo, Hlava III. Poručenství a jiné formy péče o dítě.** Tento zákon právně upravuje poměr rodičů k dítěti.
- **Zákon č. 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.** V tomto zákoně se upřesňuje ochrana práva dítěte a řeší také zabezpečení náhradního rodinného prostředí prospěšné pro děti v SOS vesničkách.

§ 11 Poradenská činnost - odst. 1 písm. a) zákona o SPOD), pomoc rodičům při řešení výchovných problémů, **odst. 1 písm. c) zákona o SPOD**), pořádání odborných přednášek a kurzů zaměřených na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou.

§ 47b zákona o SPOD, zde je vymezeno uzavírání Dohod o výkonu pěstounské péče.

§ 48 odst. 2 písm. f) zákona o SPOD, poskytování osobě pečující o dítě výchovnou a poradenskou péči a sledování výkonu pěstounské péče.

- **Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.** Tento zákon řeší hmotné zabezpečení pěstounům při výkonu pěstounské péče dětem
- **Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách**, který upravuje příspěvky na péči

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který započítává péči o dítě do důchodového pojištění.

2 SOS DĚTSKÉ VESNIČKY, JEJICH CHARAKTERISTIKA A POSLÁNÍ

Jedná se o Zařízení pro výkon pěstounské péče, zřizovatelem je zapsaný spolek s názvem Sdružení SOS dětských vesniček. Jedna z nejvýznamnějších neziskových organizací zabývající se dlouhodobou přímou pomocí ohroženým dětem. SOS dětské vesničky jsou osobou pověřenou výkonem sociálně-právní ochrany dětí s mnohaletou zkušeností v oblasti podpory pěstounské péče. Vybudovaný náhradní domov určený dětem, kterým osud neumožnil se narodit v dobrých a zdravých podmínkách. Je určen pro děti, které byly odebrány svým biologickým rodičům, ať již z důvodu zanedbávání, či týrání nebo se dítěte rodiče zřekli.

Každé dítě, které se ocitne v SOS dětské vesničce, má za sebou těžké zklamání a někdy se musí dočasně odloučit od sourozence, než se podaří dostat sourozence společně do jedné rodiny. Zde tyto děti nacházejí nový domov, seznamují se s přirozeným rodinným prostředím, poznávají denní chod rodiny, navazují nové sourozenecké vazby a pomocí pěstounů, kteří jim s upřímným srdcem dávají možnost rozvinout svůj vnitřní potenciál a věnují se jim naplno. Některé z dětí se učí od základů hygienických návyků až po chování mezi lidmi, či stolování (Poláková, 2019).

Děti zde mají možnost se rozvíjet po všech stránkách a utvářet si nový náhled na život a vztahy kolem sebe.

„SOS vesničky mají dlouholeté zkušenosti s poskytováním pěstounské péče větším sourozeneckým skupinám, aby mohly zůstat pohromadě“ (ředitel SOS dětské vesničky Chvalčov, Mgr. Malinovský, březen, 2020).

2.1 Historie SOS dětských vesniček

Roku 1945 W. R. Corti založil nedaleko Sain Gallenu v švýcarském městečku Trogen, tzv. Kinderdorf Pestalozzi. Význam myšlenek pedagogického reformátora Pestalozziho byl pro filozofii dětských SOS vesniček zásadní. Hlavním cílem jeho myšlenek bylo posilovat člověka a přinést mu jen to, co mu může pomoci. Zřetel kladl obzvláště na základné vzdělání dětí, které by mělo započít již před začátkem školní docházky v samotné rodině. Dítě si mělo osvojit základní intelektuální, řemeslné, mravní a náboženské hodnoty, a tím mělo docházet k všestrannému a harmonickému rozvoji jeho osobnosti.

Zařízení tohoto typu začaly vznikat v sousedním Německu a Rakousku. Byli inspirativním modelem i pro náhradní výchovu v některých socialistických zemích. Jednalo se o specifický typ pěstounského zařízení, který v té podobě vznikl po 2. světové válce v Rakousku. Zakladatelem hnutí s názvem – SOS Kinderdorf byl, ještě jako student medicíny, Hermann Gmeiner. Chtěl spojit děti, které hledají matky, a matky, hledající děti. (Škoviera, 2007)

V roce 1947, ve svých 28 letech, založil Gmeiner při katolické farnosti v Innsbrucku, části Mariahilf, skupinu mládeže. Tuto skupinu navštěvovali váleční sirotci, většina z těchto dětí bylo umístěno v ústavech státní sociální péče. Gmeinerovi se nelíbilo řešení zajištění dětí, vnímal to jako nedostatečné a strádající prostředí a rozhodl se propojit ženy (vdovy) s dětmi, které potřebovaly také maminku. Vzorem všech SOS matek pěstounek mu byla jeho nejstarší sestra Elza, která po smrti matky převzala péči nejen o malého Hermanna, ale i další rodinné sourozence.

První dětská vesnička se začala budovat v rakouském Imstu, a 2. prosince 1949 byla slavnostně otevřena. Hlavní ředitel se stal Hermann Gmeiner. První pětice dětí společně s první náhradní maminkou zde našlo svůj nový domov. V roce 1951 bylo dostavěno pět nových domů a obsadilo je 45 dětí. V roce 1955 postavil druhou SOS vesničku v tyrolském Nußdorf – Debantu. V 60. letech se vesničky rozšířily i do Asie, Afriky a Ameriky. V roce 1960 založil Hermann Gmeiner mezinárodní organizaci SOS vesniček ve Štrasburku, později bylo přeneseno do Vídně.

V roce 1967 Gmeiner představil projekt pro vznik SOS dětské vesničky České pediatriké společnosti v tehdejší Československu. O rok později vznikl nejdříve Kruh přátel SOS dětské vesničky a následně vzniklo Sdružení SOS dětských vesniček. V polovině srpna 1968, den po odvysílání televizního dokumentu – Srovnání ústavní péče u nás, s rakouským modelem SOS vesniček, se dostavili do České spořitelny na Václavském náměstí v Praze manželé Semrádovi s úmyslem věnovat 500 korun na vybudování první vesničky. Následně bylo založeno Konto 777 SOS dětské vesničky. V červnu 1969 bylo na účtu téměř 28 miliónů Kčs a mohla začít výstavba první dětské vesničky (Poláková, 2019).

SOS vesnička v Doubí

Jedná se úplně první SOS dětskou vesničku, vzniklou na našem území.

V dubnu 1969 začala stavba první SOS vesničky v Doubí u Karlových Varů. Toto místo inicioval Miloslav Ciboch, který se průběhem celé stavby zabýval. Na stavbu vesničky také přispívala řada podniků a dobrovolných pracovníků. Do dvou let byla stavba SOS

dětské vesničky řádně dokončena. V červnu 1970 se do Doubí nastěhovaly do prvních dokončených domů dvě maminky pěstounky. Další se přicházely postupně během několika měsíců, jakmile se uváděly do provozu další domky. Většina maminek měla ve své péči čtyři děti, a když se postupně spolu sžili, přicházely další děti, až do počtu osmi dětí na jednu náhradní maminku. Když nejstarší děti odrostly, přijala většina maminek ještě další skupinu dětí do výchovy. Nebylo výjimkou, že maminka, aby mohla vychovávat celou sourozeneckou skupinu dětí, musela dohledávat ostatní děti ze sourozenecké skupiny v dětských domovech a kojeneckém ústavu (Poláková, 2019).

Jako první odezva o správnosti zřízení SOS dětské vesničky přišla SOS dětská vesnička v Doubí. Na začátku sedmdesátých let tam bylo umístěno téměř sto dětí, které znal Dr. Matějček z dětských domovů a psychiatrických léčeben. Dle Matějčka téměř léčebný účinek měl pobyt těchto dětí v novém domově. (Matějček, 1994).

SOS vesnička ve Chvalčově

Druhá SOS dětská vesnička, její základní kámen byl položen 4. října 1970 ve Chvalčově na Kroměřížsku. Na přelomu roku 1970/ 1971 začala výstavba dětské vesničky. Stavba měla mírnější průběh, neboť totalitní režim stavbu sledoval jako buržoazní směr západu. Během dvou let se podařilo úspěšně vesničku uvést do provozu. Devět rodinných domků, administrativní budova i tzv. Tetín (ubytovna pro rodinné asistentky) koncem roku 1973 přivítalo první maminky a děti. (Poláková, 2019).

Přijímaly se děti z dětských domovů, kojeneckých ústavů, někdy i přímo z porodnice, soudem schválené, mající psychologické posouzení o vhodnosti předání dítěte do SOS dětské vesničky. Upřednostňovala se sourozenecká skupina, např. největší sourozenecká skupina měla 6 dětí, kterým zemřela maminka, kdy nejstaršímu dítěti bylo deset roků a nejmladšímu půl roku. Výjimkou nebyly děti, které byly zanedbávané, nebo měly za sebou použití fyzického, nebo psychického násilí. Větší počet dětí byly romského původu.

V osmdesátých letech byly do vesniček přijímány pěstounské páry, rodiny s vlastními i přijatými dětmi. Začátkem 90. let nebyl tento model přijatelný pro mezinárodní federaci SOS vesniček. Sdružení proto pěstounským párům zajistilo náhradní ubytování mimo vesničku, ale v jejím dosahu, tak, aby děti mohly nadále využívat některých služeb vesničky. Do uvolněných domků se nastěhovaly nové maminky, které byly proškolené sdružením (Poláková, 2019).

V roce 1990 Chvalčovská SOS vesnička prošla celkovou rekonstrukcí, protože domky byly značně poškozené a bylo potřebné je opravit. Velmi významnou finanční podporu poskytla

mezinárodní federace. Navrátila se podpora pedagogů a psychologů. Dětem a maminkám byla opět poskytována potřebná odborná pomoc. (Poláková, 2019).

V říjnu 2001 prezident mezinárodní organizace SOS Kinderdorf International pan Helmut Kutin předal ve chvalčovské vesničce dlouholetým maminkám prsten SOS dětských vesniček. Jeho slovy: „*Tento prsten je symbolem, že každá z vás je součástí celosvětového společenství. SOS maminky na celém světě prožívají stejné radosti a stejná zklamání jako vy. Tato myšlenka vám může být oporou, když přijdou těžké dny plné starostí, když přijdou dny radostné, vaše radost pak může být o to větší*“ (Poláková, 2019, str. 65).

SOS vesnička v Brně – Medláncích

V 70. letech zakoupilo Sdružení pozemky v Brně Medláncích. Po zabudování inženýrských sítí se stavba zcela zastavila. Vesničky v Brně a Chvalčově se přejmenovaly na Zvláštní zařízení pro výkon pěstounské péče a během krátké doby přešly pod Okresní ústav sociálních služeb. Děti byly svěřeny do péče přímo matkám. Vedení vesniček se potýkalo s častými kontrolami, které se zajímaly spíše o vnitřní vybavení než o to, zda je dětem zajišťována odborná pomoc a plněny veškeré potřeby. Maminkám nebyla v té době umožněna spolupráce s psychology a pedagogy. Dětem i přesto se poskytovaly různé aktivity. Dál se účastnily různých aktivit, soutěží a dobrovolných akcí v rámci obce (Poláková, 2019).

Po pádu totalitního režimu 1989 obnovilo od 1. prosince 1989 Sdružení SOS vesniček svoji činnost. Vzápětí požádalo o navrácení všech majetků, včetně obou vesniček. Díky manželů Havlových získalo Sdružení opět svoji kancelář na pražském hradě. V roce 1996 byla znovu zahájena výstavba vesničky. Přestože 11 milionů nebylo navráceno, podařilo se za účasti dobrovolných dárců, dobročinných organizací a vánoční sbírky na Pražském hradě, které se účastnili významní hudební umělci (Gott, Vondráčková, Černoch aj.) a za pomoci vysílání přenosu v České televizi opět získat dostatečný obnos peněz k výstavbě třetí vesničky (Poláková, 2019).

V říjnu 2001 Helmut Kutin se účastnil položení základního kamene pro výstavbu deseti domků. Prezident se zavázal pokrýt dvě třetiny z šedesátimilionového rozpočtu z peněz mezinárodní organizace SOS vesniček. Po dvou letech od položení základního kamene, byla SOS dětská vesnička pro děti otevřena. Deset nových a vybavených rodinných domků, administrativní budova, Tetín, dětské hřiště, byly připravené k nastěhování nových pěstounských maminek a jejich dětí. Pěstounské maminky prošly opět kvalifikovanou přípravou – absolvovaly tříměsíční přípravný vzdělávací kurz (Poláková, 2019).

2.2 Zakladatelé SOS dětských vesniček v České republice

Přední čeští odborníci v čele pediatrem **Jiřím Dunovským** a dětským psychologem **Zdeňkem Matějčkem** upozorňovali na děti, které jsou v ústavní péči, že trpí deprivací, zejména nedostatkem lásky a tím jsou poznamenávány na celý život. Hledali pro tuto skutečnost náhradní řešení. V cestě za uskutečněním jim stála tehdejší komunistická strana, která pomoc dětem v jejich trápení vnímala spíše jako buržoazní směr západu než realitu, že dítě prochází deprivací při nedostatečném zajištění všech potřeb. Inspirací se stal rakouský model Hermanna Gmeinerja a jeho SOS dětské vesničky.

Zdeněk Matějček byl světově uznávaným dětským psychologem. Po dlouhou dobu se věnoval studiu dětí v Sociodiagnostickém ústavu v Praze, který byl zaměřen na péči o dítě, diagnostiku a terapii poruch a vad, sledování vývoje dětí v kojeneckých ústavech a v dětských domovech, v prostředí psychické deprivace. Zde se seznámil s **Josefem Langmeierem**, s nímž společně vytvořili dílo o psychické deprivaci. Definovali tak nový psychologický pojem. Matějček stál u rozhodování na základě psychologického posouzení o přijetí dítěte do SOS vesničky a měl rozhodující hlas i při výběru matek pěstounek. Často navštěvoval vesničky a se stálým úsměvem na rtech sledoval vývoj dětí a dával cenné rady maminkám, jak přistupovat a řešit s dětmi jejich traumata z minulosti (Poláková, 2019).

Jiří Dunovský pozval do Československa Hermanna Gmeinerja a prostřednictvím vysílání dokázal vyzvat veřejnost k realizaci vesniček u nás. Stál v čele sociální pediatrie, byl i zakladatelem Dětského krizového centra a předsedou sdružení SOS dětských vesniček. (Poláková, 2019).

Mezi dalšími představiteli uvádíme i tyto, pediatra **Jan Klímu**, který byl propagátorem vesniček, inženýrku **Valouchovou**, pracující na Ministerstvu financí.

2.3 Cíle a poslání SOS dětských vesniček

Dle Matějčka, jsou citové vazby u dítěte v kolektivních zařízeních mělké a povrchní. Děti, které přešly po několikaměsíčním pobytu v dětském domově do SOS dětské vesničky, nebo do velké pěstounské rodiny si za několik týdnů nedovedly vzpomenout na jména svých dřívějších vychovatelů, ani na jména svých dřívějších kamarádů. (Matějček, 1999). Děti jsou odebrány z biologické rodiny z traumatického prostředí. Tyto děti, většinou od miminka mají poruchu připoutání, chyběl jim příjemný hlas, který vytváří matka dítěti od prvního kontaktu.

Cílem SOS dětských vesniček v České republice je dlouhodobě pomáhat ohroženým dětem vyrůstat v láskyplném prostředí se svými vlastními rodiči, nebo pěstouny.

Posláním je:

- **umožnit** jim žít v souladu s jejich vlastní kulturou a náboženstvím a také jim pomáhat uvědomit si a vyjádřit jejich individuální schopnosti, zájmy a nadání.
- **zajištění** kvalitní alternativní péče dětem, které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině. Děti z vesniček tak mají možnost poznávat význam rodiny, spočívající v citové interakci.

plnit roli podpůrné komunity a aktivně ve snaze nabízet své služby. Kromě zájmových kroužků pořádají pro děti také víkendové akce, lyžařské výcviky na horách, letní tábory a stále více oblíbený prázdninový pobyt v letním mezinárodním středisku SOS dětských vesniček v italském Caldonazzu. (Poláková, 2019).

2.4 Služby SOS vesniček

„Velkou změnu v historii SOS dětských vesniček znamenala novela zákona č.359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí, která vstoupila v platnost 1. ledna 2013. Ta umožnila značné rozšíření služeb a modernizace služeb, tedy i samotných SOS dětských vesniček“ (Poláková, 2019, str.68)

SOS Přístav Jedná se o služby poradenské, psychologické, terapeutické, pedagogické, sociální, odlehčovací. Poskytuje preventivní pomoc pro rodiny. Doprovází a podporuje pěstounské rodiny, které mají ve své péči větší sourozeneckou skupinu.

Pěstounům poskytuje pomoc a podporu ve formě odborného vzdělávání, zajištění psychologické a terapeutické péče, sociálního poradenství, odlehčovací péče. Nabízí také pomoc při zajištění kontaktu s původní rodinou dítěte a poskytuje potřebné zázemí pro asistovaný kontakt. Služba je poskytována nejen pěstounům v dětské SOS vesničce, ale i rodinám, které mají v péči děti ve svém vlastním bydlení.

SOS Kompas Středisko aktivizačních služeb Kompas *„První kancelář byla otevřena v Přerově, v dalších letech následovala další střediska v Prostějově, Zábřehu, Brně, Karlových Varech, Žluticích a Praze“* (Poláková ,2019, str.72). Tuto službu otevřely SOS vesničky v roce 2013 pro rodiny ohrožené odebráním dětí. Zajištěna je preventivní péče rodinám s dětmi, které se ocitly ve vážných sociálních či materiálních problémech a tuto

situaci nedokáží sami už řešit. Sociální pracovníci jim poskytují péči s cílem stabilizace rodiny. Jak uvádí shodně Poláková a Matějček, sociální pracovnice navštěvuje rodinu, spolupracuje s rodinou v případě vzniklého problému, pomáhá řešit každodenní problémy, řeší společně rodinné situace, pomáhá dětem zvládnout školní docházku a v konečném důsledku i možnou volbu nového domova, pokud sociální situace pro vývoj dětí je nezbytná. (Matějček,1994, Poláková ,2019)

SOS Sluníčko – je zařízení s nepřetržitým provozem pro děti v krizové situaci, které vyžadují okamžitou pomoc. SOS Sluníčko pomáhá rodinám, které se na přechodnou dobu nemohou o dítě postarat a také poskytuje pomoc dětem zanedbávaným nebo týraným. Důvody, které vedou k využití tohoto zařízení, mohou být například – že rodič je samoživitel, musí být hospitalizován, rodina se ocitne s dětmi bez střechy nad hlavou. V malých skupinkách se o děti starají pečovatelky. *„Děti zůstávají ve Sluníčku pouze nezbytnou dobu, maximálně několik měsíců, než se orgánům sociálně – právní ochrany dítěte podaří jejich situaci dlouhodobě vyřešit“* (Poláková, 2019, str. 74).

Dům na půl cesty Příprava mladých dospělých z dětských domovů a pěstounských rodin na samostatný život. Jedná se o pobytovou službu, která umožňuje plynulý vstup mladého člověka do samostatného života. Provoz zajišťují SOS vesničky. *„Mladí lidé se tu připravují na úplné osamostatnění, učí se hospodařit se svými penězi, jednat s úřady, být odpovědní sami za sebe. Dalším stupněm vykročení do dospělosti je cvičný byt, kde mohou klienti po omezenou dobu vyzkoušet samostatný byt, nanečisto“* (Poláková, 2019, str. 77).

SOS Kajuta Mezi další služby, nabízené SOS vesničkami patří volnočasové aktivity. Nízkoprahové centrum je určeno pro děti z rizikového prostředí, kde by děti mohly převzít nežádoucí návyky a postoje. Je určena pro děti ve věku od šesti do osmnácti. Pracuje se zde s dětmi z nejrůznějších etnických a sociálních skupin, kde dětem hrozí zanedbání péče *„Cílem této služby je nabídnout dětem, smysluplné využití volného času, motivovat je k dosažení lepších školních výsledků a tím předcházet jejich sociálnímu vyloučení“* (Poláková, 2019, str. 76).

Sdružení SOS dětských vesniček v současnosti přijímá nejen samostatné pěstounky, jak tomu bylo dříve, ale i pěstounské páry. Vzhledem k tomu, že činnost v SOS dětské vesničce je opravdu náročná (péče o větší sourozenecké skupiny), žadatelé o poskytování pěstounské péče v těchto vesničkách musí projít podstatně delší přípravou na rozdíl od „běžných“ pěstounů. Součástí jejich přípravy je i praxe uskutečněná v konkrétní SOS

dětské vesničce. Pěstouni pak uzavřou se Sdružením SOS dětských vesniček dohodu o výkonu pěstounské péče a stanou se členy místního odborného týmu.

Služby vázané na SOS vesničku a poskytované pěstounům v ní se nabízejí i pěstounským rodinám žijícím mimo vesničku. *„Zázemí vesničky a ubytování v domcích mohou využívat nadále samotné pěstounské maminky, ale také kompletní pěstounské rodiny i s tatínky“* (Poláková, 2019, str. 96). Mezi nabízené služby se řadí: *„psychologická a další odborná podpora, hlídání dětí, vyzvedávání v kroužcích, zájmové a volnočasové aktivity pod vedením sociálních pedagogů, poradenství, odborné vzdělávání pěstounů, asistence při komunikaci s biologickou rodinou dětí a další“* (Poláková, 2019, str. 69).

2.5 Cílové skupiny dětí

„Výběr dětí do prvních SOS vesniček se konal na katedře pediatrie I. LF UK, vedené doktorem Josefem Švejcarem, účastnil se ho psycholog Zdeněk Matějček a další odborníci. Vybírali děti, které neměly šanci dostat se do adopce. Jen výjimečně se jednalo o úplné sirotky, spíše se do vesniček dostávali tzv. sociální sirotci, u nichž nebyla šance na návrat do biologické rodiny. Vlastní rodiče byli na právech většinou omezeni nebo jim byla úplně odebrána, děti přicházely především z kojeneckých ústavů a dětských domovů. Primárně se vybíraly děti do 11 let věku, které byly schopny navštěvovat normální či zvláštní školu. V případech větších sourozeneckých skupin ale byly přijímáni všichni sourozenci, včetně těch, kteří už hranici 11 let věku přesáhli (Poláková, 2019, str. 21). Děti se rozdělovaly do různých vesniček, hlavně aby sourozenci vyrůstali spolu (Poláková, 2019).

2.6 Prostředí SOS dětské vesničky

V současné době se upouští od představy výchovy dítěte jen matkou – pěstounkou. Od roku 2013 pěstounskou péči v SOS provádí i manželé pěstouni. Muž je vnímán jako přirozená autorita u dítěte a pomáhá při budování správného postavení a funkcí daných rodinou. Rodina přebírá do výchovy sourozeneckou skupinu, nebo i jednotlivé děti. Ve většině případů se jedná o tři až čtyři děti v jedné rodině.

Ve vesničce pracuje odborný tým, který je tvořen ředitelem, odborným pedagogickým pracovníkem, sociálním pracovníkem nebo speciálním pedagogem, vychovatelem pro děti a především pěstounka, nebo pěstounští manželé.

Vychovatel, pedagog se aktivně věnuje pomoci rodině, vypomáhá s mimoškolními zájmy dítěte. Dále za pomoci různých aktivit s dítětem nepřímou zjišťuje jeho potřeby, definuje, co dítěti dělá radost, v čem by se chtělo zlepšit a co je potřeba přehodnotit.

Rodiny žijí v samostatných domcích, plně vybavených zařízením, které odpovídá reálnému věku dítěte.

Podporujeme názor Škoviery, že pro vývoj dětí je důležité, aby sourozenci vyrůstali spolu. Vesnička je situovaná v okrajové části obce, a plně využívá standartní nabídku v dané lokalitě, školu, zdravotní středisko, a jiné. Je snaha i jiné pozice obsazovat muži, např. údržbář, psycholog, sociální pracovník (Škoviera, 2007).

3 VÝCHOVNÉ PROBLÉMY DĚTÍ V SOS DĚTSKÝCH VESNIČKÁCH

V této kapitole se budeme zabývat dětmi v SOS vesničce, jejich problémům a pokusíme se nalézt odpovědi na jejich reakce v chování a jednání.

Až do 90. letech sledovali psychologové úspěšnost dětí ze SOS vesniček (později to přestalo být s ohledem na ochranu osobních údajů možné). Startovací pozice těchto dětí byla velmi podobná jako u dětí z dětských domovů – jednalo se z převážné většiny o děti původem z problémových rodin, někdy s traumatickými zážitky z raného dětství, velmi často trpěly nějakými zdravotními potížemi. Purvis, Cross, Sunshine, (2007) shodně uvádějí, že k dítěti, kterému bylo ublíženo, se musí přistupovat téměř jako k novorozenci. Vnímat ho jako nevinné tápající bezradné dítě uvnitř a po malých krůčcích postupovat vpřed. Pokud se dítě vrací do některé dřívější nedokončené vývojové fáze, jde zpět po vlastních stopách, aby mohlo dále růst. Velmi důležité pro život člověka jsou také zážitky z raného dětství, tedy do tří let věku dítěte. Toto vývojové období je stěžejní pro navázání blízkého citového pouta s pečující osobou. Příčinou nevhodného chování jsou stará traumata, neurologická omezení a pud sebezáchovy. Striová uvádí, že se u dítěte poznamenaného citovou deprivací může také projevit Lehká mozková dysfunkce (LMD), projevující se poruchou pozornosti (ADD), nebo poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou (ADHD). *„Dítě postižené LMD se projevuje jako neklidné, nepozorné, zlobivé. Nedokáže se delší dobu soustředit na hru ani na učení. Chce být za každou cenu středem pozornosti. Tyto děti jsou velice impulzivní (dříve konají, nežli myslí). Mají velký problém s rodinou, ve škole i s jejich vrstevníky“* (Striová, 2013, str. 14).

3.1 Výchovné problémové jednání dětí v SOS dětských vesničkách

Problémy s chováním mají děti, které se necítí bezpečně a milované. Projevují se nestandardně, zlobí, nerespektují autority, nerespektují nastavené hranice, je problém se s nimi domluvit na pravidlech, tím že se cítí ohroženi. Formování vztahu pěstoun a svěřené dítě je velmi náročné, a právě v tom je to zjišťování, jestli ten dospělý je bezpečný. Zezulová o tomto píše: *„I když tyto děti vypadají jako děti zdravé, zdravé rozhodně nejsou. Jsou nemocné těžkou, nevyléčitelnou nemocí, na kterou nejsou žádné léky. Nemocí, která se nedá pojmenovat, nejsou pro ni zdravotní kódy, nedá se změřit. Je to hluboké niterné zoufalství, extrémní opuštěnost“* (Zezulová, 2012, str. 21).

Děti často opakují chování svých rodičů, jestliže vyrůstaly v nevhodném rodinném prostředí mnoho let. Zažívaly týrání, zažívaly nevhodné chování, křik, a násilí. Děti se učí nápodobou, nevědomě uplatňují zkušenosti na vztazích, které navazují, považují to za normální způsob jednání.

Pro děti, umístěné do náhradní pěstounské péče není vždy jednoduché se okamžitě sžít s novou rodinou. Narušené vnímání vlastního sebepojetí, může být při budování nového já překážkou. Najít správný úhel pohledu vyžaduje pomoc odborníka, laskavého rodiče a trvá delší čas. Velkou výhodou pro tyto děti je, mohou-li být v pěstounské péči se svými sourozenci. Získávají jistotu, že na nové prostředí a nové rodiče nejsou sami. Plně zajištěné vybavení pokojů a celkový interiér domova jim může pomoci se lépe vyrovnávat s minulostí. Mnoho dětí si myslí, že na tom, co se stalo u nich doma, nesou svou vinu. Děti, které si v raném věku prošly deprivací, se s jejími důsledky vyrovnávají po celý život. Podporujeme názor Škoviery, že děti by se v novém prostředí neměly nudit, proto je potřeba náležitého přívodu podnětů. Dále stálost a řád je základní podmínkou pro jakékoliv učení (Škoviera,2007). Budování zdravého sebevědomí u dítěte a osvojení si užitečných společenských rolí, pomáhá dítěti se socializovat v novém prostředí.

3.1.1 Narušený vztah dětí k autoritám

V biologické rodině se narušil vztah rodič – dítě, kdy nezáměr rodičů, nedostatek životní jistoty dítěte. Mnohé děti s problematickým způsobem chování měli v péči dospělí, kteří si nebyli jistí sami sebou a měli potřebu dítěti ubližovat fyzicky, duševně nebo sexuálně. Projevují se nestandardně, zlobí, nerespektují autority, nerespektují nastavené hranice, je problém se s nimi domluvit na pravidlech, tím že se cítí ohroženi, testují dospělé, zda jsou to ti, kteří vydrží, anebo jestli jsou to lidi, kteří je zklamou, odmítnou. Primární zájem těchto dětí není ublížit, ale zjistit, jestli dospělý to vydrží, zda se mohou o něj opřít a vytvořit si vzájemný bezpečný vztah. Lidově řečeno *krev není voda*“, proto spousta problémů dětí v SOS vesničkách může se projevit v jejich genetické predispozici a vrozených předpokladech.

Např. děti, jejichž matky v době těhotenství nadměrně konzumovaly alkohol, jsou zásadně ohroženy Fetálním alkoholovým syndromem (FAS). Podle Striové, dochází „*k trvalému poškození mozku dítěte. Tyto děti potom trpí poruchami pozornosti a paměti, projevují se v impulzivním chování, špatně odhadují příčiny a důsledky svého chování*“ (Striová, 2013, str. 15). Tyto děti pak mají celoživotní dispozice k závislostnímu chování. Dítě potřebuje

se opřít o důvěru matky, rodičů, kteří jej pojmu s láskou. Láska je o dávání a přijímání. Potřeba sebehodnocení, vyjadřuje potřebu sebeúcty respektu k vlastní osobě. Tato potřeba bývá uspokojena v podporujícím prostředí. Potřeba sebeaktualizace. Uspokojením této potřeby jsou lidé vyspělejší, lidštější, dosahující maximálního psychického zdraví, otevřené budoucnosti, a životní perspektivy (Matějček, 2003, Zelina, 1996).

3.1.2 Narušený vztah dětí k společenským normám

Mazánková a Vavrečková se vyjadřují k problémovému chování dětí tím, že se genetická dispozice může projevat odmítavým postojem k sociálním normám (Mazánková, Vavrečková, 2003). Tyto děti nikdo neučil dodržovat normy, proto mají narušený vztah k zákonům, pravidlům SOS dětské vesničky, školnímu pořádku, k disciplíně. Výchovné problémy se samozřejmě projevují ve všech institucích, které navštěvují. Školy, školky, zájmové kroužky, děti se často projevují jinak. Velmi často dítě s traumatem šikanuje vrstevníky, nebo spíše slabší děti ve skupině, nebo je obětí šikany, protože se neumí za sebe postavit. Často se projevuje i sebepoškozování. Každý z nás, kteří jsme vyrostli ve zdravou osobnost, máme určitou míru sebevědomí. Někdo více, někdo méně, ale to sebevědomí nám pomáhá se postavit ve chvílích, kdy je to třeba. Tyhle děti to neumí. Buď jsou expresivní, projevují se tím, že zlobí a křičí, nerespektují domluvy, vybuchují a utíkají. Projevují se různě, hodně záleží na genetické dispozici, co je v nich zakódované. Extrovert, nebo spíše introvert. Nebo jsou naopak plaché, a ty se projevují tak, že se stydí, stojí v rohu a čekají. Když se bojí, nechtějí mluvit nahlas. Jsou submisivní a vlastně nedají člověku někdy prostor, aby se mohl přiblížit a vztah navázat. Oba případy mohou vykazovat projevy, které jsou u dětí nějakým způsobem traumatizovaných, děti trpí nedostatkem sebevědomí, nedostatkem sebeúcty a tím vlastně že neumí se pohybovat v mezilidských vztazích, neví, co se sebou.

Nakonečný (2009) také primárně řadí problémy u dítěte jako důsledek špatných rodinných vztahů, špatných sociálních vztahů, nebo i následek onemocnění nebo defektu, např. neurózy, psychózy.

3.2 Jiné výchovné problémy dětí v SOS dětských vesničkách

Děti v dětské SOS vesničce, vyrůstající pouze s matkou, bez mužského vzoru, se dostávají do **konfrontace s ostatními dětmi**, které jsou v pěstounské péči s oběma náhradními rodiči. U chlapců se častěji vyskytují poruchy agresivního jednání, **odmítají převzetí zodpovědnosti za své chování**. Je to tím, že ty děti trpí nedostatkem sebevědomí,

nedostatkem sebeúcty a neumějí se pohybovat v mezilidských vztazích. Ve vrstevnické skupině se stává, že se na někoho naváží citově, chtějí si vytvořit s kamarádem silný závislý vztah. Ony nerozumí tomu, že nikdo nechce být vlastněn.

Děti mají i problémy se začleňováním do rodiny. Obtížně přijímají nová pravidla a jejich zájem bývá kolísavý. Žijí, v jakém si strachu, že mohou být vráceny a potřebují delší čas. Zezulová vnímá **přizpůsobení (adaptaci)** dítěte novému prostředí jako obtížnou a rozděluje ji na tři fáze. Na tzv. „*fázi poznávací*“ (Zezulová, 2012, str. 40). V této fázi je dítě ještě velmi nejisté, nevěří si, může působit dojmem, že se chce zalíbit. Nemá ustálený vztah ke konkrétním lidem. Ve druhé fázi tzv. „*fázi uvolnění*“ (Zezulová, 2012, str. 40), dítě začíná chápat, že to je jeho nový domov a zkouší testovat stabilitu okolí, co vše unese. Tuto fázi považuje autorka za velmi náročnou pro novou maminku. Dítě, které bylo zvyklé na špatné zacházení, nerozumí novému přístupu. Jiné děti prožívají naopak strach z dalšího opuštění a dokáží se plně připnout k nové mamince např. tím, nerespektují potřebu oddechu, klidu a intimity. Třetí fáze „*fáze přijetí*“ (Zezulová, 2012, str. 40) je pro dítě stabilizací v novém prostředí. Vytvářejí se nové citové vztahy mezi jednotlivými členy rodiny, dítě je přijato takové, jaké je a ví, co může očekávat. Některé děti chtějí dohnat zameškané roky bez lásky a opečovávání a vracejí se vývojově zpět, procházejí tzv. vývojovou regresí na určitý čas. (Zezulová, 2012).

4 SOCIÁLNÍ PEDAGOG A JEHO KOMPETENCE

V posledních letech přibývají nové pomáhající profese, ve kterých odborníci se mohou podílet na převýchově a úspěšné resocializaci dětí žijících mimo vlastní rodinu. Jednou z nich je profese sociálního pedagoga.

Bakošová, Kraus se shodují ve vymezení profese sociálního pedagoga, jako specializovaného odborníka vybaveného teoreticky, prakticky a koncepčně pro záměrné působení na osoby a sociální skupiny. Sociální pedagog je teoreticky i prakticky připravený ve vysokoškolském magisterském odborném zaměření. (Kraus, 2007, Bakošová, 2008). Dále „*přispívá k formování zdravého způsobu života, především kde prostředí jednotlivce či skupin působí destruktivním nebo nekreativním způsobem v uspokojování potřeb*“ (Bakošová, 2008, str. 191). Kraus se vymezuje k požadavkům na práci sociálního pedagoga. Dle něj sociálního pedagoga určují vlastnosti osobnosti, a to nejen po stránce psychické, zejména vnímání pro různé životní situace, různá prostředí, celkovou vyrovnanost, spolu s emocionální stabilitou, vlastnosti jako trpělivost, sebekontrola a další morální požadavky. Také předpoklad asertivního jednání, originality a celkové aktivity (Kraus, 2007). Dále uvádí Kraus in Bakošová (2008) Sociální pedagog působí ve dvou rovinách:

- Primárně sociálně výchovná činnost ve směru profylaxe a kompenzace
- Manažerská sociálně pedagogická činnost v oblasti metodické, organizační, koncepční, vzdělávací.

„*Sociální pedagog v oblasti náhradní péče může působit na několika úrovních. na úrovni společnosti, rodiny a dítěte*“ (Bakošová, 2008, str. 169). Na úrovni společnosti např. prezentování života rodin, které přijali do výchovy opuštěné děti, mluvit o správném vychovatelském umění rodičů, o příkladném směru správného soužití partnerů. Nadále poskytovat pomoc, poradenství a podporu pěstounským rodinám i rodinám, které si vzali do péče děti. O tyto děti se starají i po oficiálním ukončení péče. Tím plní sociální pedagog své působení na úrovni rodiny. V případě působení na úrovni dítěte pomáhá v rodinách, ve vzdělávacích, poradenských centrech s výchovou a vzděláváním dítěte. Pomoci dítěti s rozvojem talentu a schopností (Bakošová, 2008).

4.1 Převýchova a intervence

Sociální pedagog výchovně působí, vytváří nabídky volno časových aktivit, zabývá se poradenskou činností na základě diagnostiky a sociální analýzy problému a životní situace,

v níž se vychovávaný nachází (Kraus, 2007, Bakošová, 2008). Dle Bakošové, situace, ve které se člověk potřebující pomoc ocitl, je pro něj nepřijatelná. Nevhodná výchova má velký podíl na vytvořených návycích a přesvědčení, která zásadním vlivem přispěli k nepříznivé situaci. Pociťovaný problém však málokdy člověk chápe jako dočasný. Proto je třeba, aby sociální pedagog příjemci svých služeb nabídl možnost vidět i jiné perspektivy ve svém životě. Zejména se to týká možností, které nabízejí svobodné rozhodnutí a osobní volbu (Bakošová, 2008).

Sociální pedagog může využívat také způsoby sociální opory jako poučení, povzbuzení, zásah do prostředí, nedirektivní či direktivní vedení. Celý proces je náročný na čas, jeho výsledky se nedosahují hned po následném zásahu. Proto jsou vyžadovány osobnostní předpoklady jako trpělivost, důslednost, pevná vůle, důvěra. (Bakošová, 2008). Dobrý sociální pedagog hledá možnosti ke zlepšení kvality života prostřednictvím výchovy, vzdělávání prevence a poradenství. Citlivý přístup mu pomáhá u dítěte podporovat rozvoj úcty, sebeúcty, soucítění, lidskosti, asertivního jednání a jiných osobnostních vlastností (Bakošová, 2005).

Bakošová popisuje Intervenci jako odborný zásah, opatření, které mají zabránit dalšímu prohlubování problému. Uplatňuje se v situacích, kdy člověk ztrácí reálnou schopnost zvládnout svůj problém pomocí poradenství, konzultace, či vysvětlování (Bakošová, 2008).

Odborný pracovník vytváří Individuální plán ochrany dítěte. Jedná se o soubor opatření sloužící k pomoci dítěti a stanovuje se na jeden rok. V plánu se uvádí seznam zainteresovaných osob a termíny plnění stanovených opatření. Na individuální plán ochrany dítěte navazuje plán průběhu výkonu pěstounské péče, který sestavuje pracovník organizace, který bude pěstouny při jejich činnosti doprovázet. Sociální pedagog pravidelně monitoruje, zda a jakou formou dodržují pěstouni stanovený plán. Sociální pracovník je ve stálém kontaktu s pěstounskou rodinou, sjednává pravidelné schůzky, a pomáhá řešit problémy. Dále odborný pracovník pravidelně dohlíží i na kontakt dítěte s biologickou rodinou. Podle Zezulové, je kontakt dítěte s rodiči vždy individuální. *„Děti, které byly odebrány z původní rodiny, v pozdějším věku mají často různé negativní vzpomínky, k nimž se nechtějí vracet, vytěšňují je. Přesto je velmi důležité biologické rodiče v očích dětí očistit, protože oni jsou jejich součástí. Dítě jako osobnost se všemi svými schopnostmi a klady, je výsledkem naší spolupráce“* (Zezulová, 2012, str. 124).

4.2 Poradenství a prevence

Poradenství je forma poskytnutí odborných informací odborníkem jiných profesí – právníkem, psychologem, sociálním pracovníkem, pracovníkem metodických center či dobrovolných organizací (Bakošová, 2008). Citlivý přístup při komunikaci pomáhá dítěti pochopit působení odborníka a získat požadovaný správný výchovný směr. Podporovat rozvoj úcty, sebeúcty, soucítění, lidskosti, asertivního jednání a jiných osobnostních vlastností (Bakošová, 2005).

Dále: sociálně pedagogické poradenství vychází ze dvou hledisek:

- Z širších psychologických koncepcí. Jejich hlavním cílem je umožnit klientům, aby si ujasnili životní cíle, aby dospěli k lepšímu sebepoznání a aby zjistili, v čem je jejich problém a jak je možné ho realisticky řešit (Bakošová, 2008).
- Z pedagogických teorií, výchovných situací a výchovných nedostatků, které se v souvislosti s dětmi, mládeží a jejich rodiči vyskytují. Hledá takovou formu sociální opory, když člověk nepotřebuje terapii, umí si pomoci sám, ale potřebuje se prostřednictvím odborného poradce zorientovat ve vlastní situaci (Bakošová, 2008).

Sociální pedagog by měl uplatňovat efektivní komunikaci a být aktivním empatickým naslouchajícím odborníkem. Citlivý přístup při komunikaci pomáhá dítěti pochopit působení odborníka a získat požadovaný správný výchovný směr. Používat takové formy otázek, které vyvolají zájem u dítěte, nabídnout nejlepší řešení a dát mu vybrat z více možností. U dítěte povzbudit zájem o řešení daného problému a podpořit pocit dobrovolného poradenství.

Sociální pedagog postupuje profesionálně. Nezraňuje klienta, nebagatelizuje problém, ale pozorně poslouchá, nechává problém otevřený a dá klientovi dostatečný prostor na vnitřní zpracování případu. Dále se zabývá rozbořem životního stylu jednotlivce, který souvisí s jeho hodnotovou orientací. Zjišťuje se, na kolik je spolutvůrcem svého života, nakolik jeho život někdo usměrňuje, resp. manipuluje. Za důležité se považuje, když dítě, mladý člověk či rodič pochopí, že má svoje práva a osobní svobodu (Bakošová, 2008).

Prevenci v postavení sociálního pedagoga dělíme na primární a sekundární prevenci. Cílem primární prevence je vytvoření atmosféry vhodné k přijetí a pochopení problémů. Např. postoj, jednání k národnostním menšinám, bezdomovcům, dětem z dětských domovů a

ke svobodným matkám. Sekundární prevence je zaměřená na úzký okruh mladých lidí s cílem poskytnout jim pozitivní vzory jednání. Jde o přetváření vzorů naučených a odporovaných zejména v rodinném prostředí a v prostředí vrstevníků, kterými jsou u dětí opakování a používání nežádoucího jednání. (Bakošová, 2008).

4.3 Jiné metody – psychologické

Dále bychom se chtěli zaměřit na možnosti, jimiž lze výchovné problémy u dětí kompenzovat, nebo jim předcházet zcela. Kompenzace podle Bakošové (2008), spočívá v nahrazování takových podnětů v prostředí, které dítě postrádá.

Podle Purvise, Crosse, Sunshine (2007) je nutné při učení dítěte kázni, vážít slova a snažit se o neustálou komunikaci a zapojování do rozhovoru. Rovněž je důležité dát dítěti čas na vyjádření sebe sama, tak aby dokázalo popsat své pocity. Při nabízení kompromisů, nebo výběru z více možností je třeba hovořit rozhodným a laskavým hlasem proto, aby nemělo potřebu bojovat. Tato strategie je považována za velmi úspěšnou, podporuje poslušnost, ale také jak uvádí autoři, i léčí.

Pochvala je nejvýznamnějším výchovným prostředkem. Posiluje správné chování, motivuje, a znamená hluboký vnitřní pocit uznání, prestiže a úspěchu.

Snižováním stresu se vylepšuje chování, hormon kortizol, je vyplavován při stresu. V různých fázích dne, za běžných okolností klesá a stoupá. Pokud mají děti ve svém těle delší dobu stres, může to způsobit závažné poruchy v chování, protože hladina kortizolu je stále udržovaná na vysoké úrovni. Dětem je vhodné připomenout blížící se aktivity, dbát na pravidelný program dne. Informace podávat klidným hlasem. Tón hlasu prozrazuje aktuální náladu. Když se věci daří, je třeba mluvit přátelským, klidným a laskavým tónem, zopakovat slova a používat jednoduché věty. Pro rozvoj komunikačních dovedností je také důležité vyžadování celých vět, odpovědi a dávat dítěti na výběr z více možností. Jedna ze základních komunikačních priorit je, dívat se dítěti přitom do očí. Dále dle Purvise, Crosse a Sunshine (2007) je důležité **napodobování chování** dítěte. Oba členové na sebe reagují, zrcadlí si navzájem své počínání. Dítě se napodobováním přenáší do světa dospělého a dospělý do světa dítěte. Snažit se hledat příležitosti ke vzájemné komunikaci mezi rodičem, vychovatelem a dítětem. Napodobovat lze např. sedneme si s dítětem se zkříženýma nohama, dítě vezme do ruky předmět obrázek, vezmeme ho také. Protože napodobování je začátkem silného propojování, lze ho považovat i za prostředek k uzdravení v komunikaci, pokud dítě trpí komunikační bariérou.

Síla upřímné lásky, u dětí s poruchou chování je zapotřebí myslet na to, že každé počínání je vnímáno a dítě si vše vyhodnocuje. Dávat dítěti najevo, že i když zlobí, je stále milováno a umožnit mu, aby se vnímalo jako úžasné. Zaměřit se nejenom na udržení kázně, ale velmi důležitou součástí výchovy, projev empatie. Několikrát denně připomínat dítěti, jak moc je důležité, jak v něm roste dobro, vnitřní krása a že je milováno. Na nepříjemnosti s lehkostí, např. u nočního pomočování dítěte je třeba situaci nejprve řešit s klidem. Přitom však je dobré a účinné prověřit, zda se nejedná o emoční záležitost. Dítě s poruchou chování mívá noční můry a traumatická minulost jej ještě zcela neopustila (Purvis, Cross, Sunshine, 2007).

Důležitost sebeúcty, důležité je dítě chválit a dávat úkoly, které jsou úměrné jeho věku. Společné dovádění, hry a zábavná aktivita vedou k získávání vnitřní jistoty a zvyšují sebevědomí (Purvis, Cross, Sunshine, 2007).

Zdůraznění vztahů, pro osvojené děti a děti v pěstounské péči je navazování vztahů o důvěře mnohem těžší než pro děti z běžné rodiny. Je třeba jim dokazovat, že blízkost je důležitá. Hra s dítětem, večerní společné čtení, pohlazení a objímání vedené s láskou vede uvolnění a snížení napětí u dítěte (Purvis, Cross, Sunshine, 2007).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

Pro uskutečnění tohoto výzkumného šetření byla zvolena podle Švaříčka, Šed'ové (2007) kvalitativní forma výzkumu. Ve výzkumném šetření se budeme opírat o názory a zkušenosti ze strany osob, které nám poskytnou informaci o problémovém chování dětí, tj. pěstounských rodičů, pedagoga a sociální pracovnice, kteří v organizaci aktivně řeší problémy s chováním pěstounských dětí.

Podstatou našeho výzkumu je zjistit výchovné problémy dětí, které žily v nevhodném rodinném prostředí a nesou si v sobě důsledky tohoto traumatického rodinného prostředí. V novém prostředí SOS dětské vesničky přijímají nová pravidla a našim úkolem je zjistit adaptaci těchto dětí na nové prostředí.

5.1 Výzkumný problém

Výzkumným problémem je ověřit na základě teoretického východiska, jaké jsou nejčastější **výchovné problémy ve vybrané skupině dětí SOS vesniček**. Tyto děti nerespektují autority, nerespektují nastavené hranice, je problém se s nimi domluvit na pravidlech, cítí se ohroženi. V každé pěstounské rodině se řeší přizpůsobení dítěte novému rodinnému prostředí. Téma tohoto výzkumného problému nám dává možnost proniknout do života pěstounských rodin a řešení situací z pohledu pěstouna a jakým způsobem danou situaci sami zvládají.

5.2 Cíle a otázky k výzkumu

Hlavním výzkumným cílem ve vybraných SOS dětských vesničkách,

Zjistit, které výchovné problémy se u dětí umístěných v SOS vesničkách projevují.

Dílejší výzkumné cíle:

- Popsat projevy chování citově narušeného dítěte ve vztahu k vrstevníkům.
- Zjistit projevy chování dítěte v SOS dětské vesničce s narušeným vztahem k sociálním normám.
- Zjistit způsoby chování citově narušeného dítěte k autoritám.
- Ověřit dopad výchovného působení sociálního pedagoga na chování citově narušeného dítěte.

Otázky k výzkumu

Naším výzkumem se dále snažíme nalézt odpovědi také pomocí otázek kladených respondentům v rozhovoru. Výzkumné otázky jsou jedna hlavní a čtyři dílčí.

Které výchovné problémy se u dětí umístěných v SOS dětských vesničkách projevují?

Dílčí výzkumné otázky:

- Jak se projevuje citově narušené dítě ve vztahu k vrstevníkům?
- Jak se projevuje dítě v SOS dětské vesničce s narušeným vztahem k sociálním normám?
- Jak se projevuje citově narušené dítě ve vztahu k autoritám?
- Jak se mění výchovné problémy vlivem působení sociálního pedagoga či vychovatele?

5.3 Metody výzkumu

Jako výzkumnou strategii jsme použili **případovou studii**. „*Detailní studium jednoho nebo několika případů je tradičně považováno za jeden z možných způsobů, jak porozumět složitým sociálním jevům*“ (Sedláček, in Švaříček, Šedřová, 2007, str. 96). Jako výzkumný prostředek byla zvolena výzkumná technika Metoda **řízeného rozhovoru**. Na základě předem připravených otázek pro pěstouny a podepsaný souhlas mohl být uskutečněn řízený rozhovor. Další metodu jsme chtěli použít **metodu pozorování**, kdy našim záměrem by bylo se seznamovat s prostředím, ve kterém pěstounské děti se pohybují, sledování jejich venkovních her v areálu SOS vesnička jejich vzájemné komunikace.

Vzhledem k stále trvající pandemické situaci se rozhovory na dané téma v přirozeném prostředí dětí nekonaly, využili jsme proto možnosti schůzky mimo vesničku. Dva pěstouni, kteří vykonávají přímou péči ve vesničce, byli ochotni ke schůzce a rozhovoru, dvě pěstounské maminky, ochotné se osobně setkat v jejím vlastním bydlení po odchodu ze SOS vesničky. Pěstounskou péči vykonávají stále po odchodu ze SOS vesničky a bydlí ve vlastní nemovitosti společně s dětmi.

Dále ke zjištění bližších informací ohledně výchovných problémů dětí SOS vesničky nám nabídla možný rozhovor on-line formou, sociální pracovnice ze SOS vesničky a pedagog SOS vesničky.

5.4 Výzkumný soubor

Pro výběr výzkumného vzorku byla na základě cíle výzkumu zvolena metoda záměrného výběru. Oslovili jsme **dvě dětské SOS vesničky, SOS vesničku Chvalčov a SOS**

vesničku Medláňky. Dvě pěstounské maminky, které vykonávají přímou péči ve vesničce, dále tři pěstounské maminky, které se nadále věnují péči o svěřené děti, ale bydlí ve vlastní nemovitosti, a jeden rozhovor s pěstounem, pedagogem SOS dětské vesničky. Poslední náš uvedený rozhovor byl uskutečněn se sociální pracovnící SOS vesničky, která poskytla nám informace, směřující k našemu výzkumu.

Pohledem pěstouna, pedagoga a sociálního pracovníka jsme se snažili zmapovat chování dětí s poruchou attachmentu a jeho projevy. Výzkumným souborem jsou děti, vychovávané pěstouny v SOS dětských vesničkách. Jejich jména byla v souladu se zák. č. 101/2000 Sb., (v souladu se zachováním etické stránky výzkumu a to diskrétně), upravena tak, aby v budoucnu případně nepocítili újmu v souvislosti s touto prací a výzkumem.

Respondent	Věk	Počet dětí v PP	Počet vlastních dětí
Pěstoun 1	44 roků	2 děti	2 děti
Pěstoun 2	48 roků	2 děti	1 dítě
Pěstoun 3	41 roků	3 děti	nemá
Pěstoun 4	72 roků	12 dětí	nemá
Pěstoun 5	48 roků	3 děti	nemá
Pěstoun 6, pedagog	69 roků	7 dětí	4 děti
Sociální pracovník	38 roků	nemá	2 děti

Tabulka 1. Aktuální věk dotazované osoby, počet dětí v pěstounské péči, počet vlastních dětí

5.5 Realizace výzkumu

5.5.1 První dotazovaná pěstounka

44 roků, má v pěstounské péči sourozence, **dva chlapce romského původu** a se svým manželem bydlí ve vlastním domě v současné době již mimo SOS dětskou vesničku. Ve vesničce žili pět roků. Manželé mají své vlastní dvě dospělé děti. Po předchozí telefonické domluvě jsem se dostavila na dohodnutou schůzku. Setkání proběhlo v domácím prostředí

pěstounů, bylo velmi příjemné. S paní Janou jsme si povídaly a prvotní ostych vystřídal dobrý pocit ze setkání.

Případová studie č. 1. Sourozenci: DAVID, věk 15 roků, PAVEL, věk 17 roků

Anamnéza: *David a Pavel se narodili do romské rodiny, kde se jim rodiče nevěnovali, nedávali lásku a při pravidelných lékařských prohlídkách lékařka shledávala na známky podvýživy, zřejmě způsobené nedostatkem vhodné stravy a nedostatečné celkové péče. Chlapci byli rodičům odebráni a společně umístěni do dětského domova ve věku David pět roků a Pavel sedm roků. Z domova se pěstouni dozvěděli informaci, že při přijetí měl hematomy po těle a jevil známky fyzického násilí. Chlapci nebyli jedinými dětmi těchto biologických rodičů, údajně mají ještě starší další sourozence, nestýkají se s nimi a nemají mezi sebou žádný kontakt. Jejich biologičtí rodiče neprojevují žádný zájem o setkání. Po téměř ročním pobytu v dětském domově byli chlapci přijati do pěstounské péče v SOS dětské vesničce.*

Katamnéza: *David vyrůstá od šesti roků v SOS dětské vesničce. Na začátku si odmítal čistit zuby, hygienické návyky se teprve učil, jíst přiborem a dbát na hygienu před jídlem, sociální návyky neměl vytvořené a potřeboval neustále dohled. Chlapec se učil motorice, celkovým předškolním dovednostem, jako psát tužkou, učil se malovat základní tvary, měl pasivní slovní zásobu, zřejmě vlivem špatného předchozího prostředí. Potřeboval nad tím, co se pokoušel tvořit neustálý dohled. Nástup do školního vzdělávání na doporučení psychologa z pedagogicko psychologické poradny byl o jeden rok odložen. Ve škole se špatně soustředil, proto míval problémy s učením, byl často napomínán pro nepozornost v hodinách výuky, neposlouchal, vyrušoval a nerespektoval učitelku jako autoritu. V kolektivu mezi dětmi se rád předváděl před ostatními dětmi a byl lehce ovlivnitelný některými vrstevníky i ke špatnému jednání, což vedlo ke zhoršení celkového školního prospěchu a problémy s dodržováním norem. Na druhém stupni školy se začal stabilizovat, byl klidnější. Problémy s chováním ve škole se snížily a David si zlepšil i prospěch. Ve vesničce se rád účastnil volnočasových aktivit. Bavilo ho modelování a dílny. V domácím prostředí měl rád rituály před spaním, jako povídání, pohádky a mazlení. Po dokončení základní povinné školní docházky nastoupil na střední odborné učiliště, obor automechanik.*

Pavlovi bylo osm roků v době přijetí do vesničky, odpovídal vývojovým schopnostem dítěte šesti let. Stejně jako jeho bratr neměl zakořeněné a vytvořené základní hygienické návyky. Problémy měl také s udržováním pořádku. Býval uzavřené dítě a večer někdy plakal ze

spaní, vzpomínal na kamarády z domova, sebeobsahu postupně zvládal bez problémů. Úroveň vědomostí vzhledem k jeho věku odpovídala dítěti v první třídě. Nastupoval od třetí třídy. Vyžadoval doučování matematiky, českého jazyka. Pěstouni spolupracovali s pedagogem ve vesničce. Ve vesničce si našel postupem času nové kamarády. Na druhém stupni ve škole s ním někdy byly problémy. Odmítal chodit do školy, vyhýbal se komunikaci s dětmi a odmítal jakékoliv apelování třídního učitele. Byl rád sám. Někdy se choval nepřátelsky k bratrovi, měl tendenci útočit bez příčiny, jevil se jako vnitřně nevyrovnaný. Po ukončení základní školy nastoupil na učební obor, učí se truhlářem.

Diagnóza: Při přijetí neměli děti osvojené hygienické návyky, rozvoj řeči byl na nižší úrovni než u stejně starých dětí v ostatních rodinách. Vztahy k lidem si vytvářeli s velkou opatrností, byli nedůvěřiví a zranitelní. Mezi dětmi se cítili chlapci dobře, a to jim pomáhalo ve vzájemném sblížení a otevírání se citům dospělým osobám. Vlivem SOS vesničky, působením pěstounů, sociálního pedagoga se stav zlepšil a jejich vývoj nabral příznivý směr. Kladný výchovný vliv rodiny a ostatních profesionálů a lidí z komunity oběma chlapcům velice pomohl, uvědomují si důležitost vyrůstat v rodině. Chápu důležitost správně pojaté mužské a ženské role v rodině. David přistupuje zodpovědně k úkolům, dodržuje nastavená pravidla a dokáže si ušetřit i nějaké peníze, a tím se také učí i zodpovědnosti ve finanční oblasti. Situace, které považuje za důležité řešit, bez ostychu sdělí, a nemá problém se sebehodnocením. Umí si udělat i legraci sám ze sebe, je veselý a spokojený mladý člověk. Pavel ochotně pomáhá s domácími pracemi, baví ho i práce na domácí zahradě má pěstounské rodiče velmi rád. Rád by s nimi zůstal i v dospělosti. Oba chlapci nazývají pěstouny maminkou a tatínkem a zatím nejeví zájem o setkání s biologickou rodinou, spíše je jim nepříjemné, jakkoliv se zmínit o jejich původní rodině.

Prognóza: David a Pavel se plně adaptovali, zlepšili se jejich komunikační schopnosti, dokázali se orientovat mezi dětmi. V pěstounské rodině si vybudovali vztah založený na důvěře. Protože mají dobrý rodinný příklad, v dospělosti si mohou vytvořit kvalitní vztahy pro založení svých vlastních rodin. K povinnostem přistupují zodpovědně a stále potřebují být v kontaktu se svou náhradní rodinou.

5.5.2 Druhá dotazovaná pěstounka

48 roků, má v pěstounské péči dva chlapce romského původu a jednu vlastní dospělou dceru. Setkání s pěstounskou maminkou se uskutečnilo na předem dohodnutém místě z důvodu covidových opatření. Byla jsem velmi ráda za konečné setkání, které proběhlo ve velmi přátelském duchu. Bydlí v SOS dětské vesničce. Využívá aktivně služeb nabízených

vesničkou, včetně služeb odborných psychologických. Celý rozhovor probíhal v příjemné atmosféře a na připravené otázky odpovídala podle uvážení.

Případová studie č. 2 ROMAN, věk 13 roků

Anamnéza: *Roman se narodil do rodiny romského původu jako nechtěné dítě, rodiče se ho vzdali, a ve věku tří let ho předali do dětského domova. Dítě jevílo známky zanedbání, jeho řečový projev a slovní zásoba neodpovídala věku. V dětském domově odmítal jídlo, nechtěl komunikovat. Býval plačtivý a nedůvěřivý a jeho psychický stav vyžadoval stále prostředí včetně pečujících osob. Dva roky strávil v dětském domově. Do pěstounské péče SOS vesničky předán v pěti letech.*

Katamnéza: *Roman si zvykal na nové prostředí ve vesničce obtížně. Delší dobu mu trvalo, než si začal hrát sám a zároveň se učit novým věcem, potřeboval více času a dopomoci v sebeobsluze. Do předškolního vzdělávání přesto nastoupil. Ve školce se nechtěl společně s dětmi podílet na společných aktivitách, odmítal respektovat úkony, které byly po něm vyžadovány. Měl výrazné nedostatky v porozumění řeči, poruchu výslovnosti, rhinolalii a docházel do logopedické poradny. Do školy nastoupil na doporučení z pedagogicko – psychologické poradny o rok později. S učením byly problémy, hůře si zapamatoval nové učivo, školní prospěch byl slabý, učení ho nebavilo, neměl zájem. Několikrát se mu podařilo ze školy odejít bez dovolení. Se zvládnutím prvního stupně mu ve škole pomáhal asistent pedagoga. V páté třídě zkoušel variantu, dosáhnout úspěchu bez přičinění, podváděl. Dopouštěl se i drobných krádeží, přestože měl zajištěnou veškerou potřebnou péči. Neuznával vyžadované nařízení, domluvy, odmítal se přizpůsobit. Jeho chování se však podařilo stabilizovat. Nyní je v osmé třídě. Rád se věnuje sportu, např. plavání a má rád společné výlety na kole. Rád soupeří, a s kamarádem z vesničky si rozumí, protože chlapci mají společné sportovní zájmy. Jeho školní prospěch se zlepšuje stejně jako udržování si pořádku.*

Diagnóza: *Roman byl uzavřené a deprivované dítě. V nové rodině se adaptoval s obtížemi. Každá změna prostředí ho rozrušila. Hygienické návyky měl již převzaté z dětského domova a sociálním návykům se učil po přijetí do pěstounské péče. Řečový projev neodpovídal věku dítěte, kdy byl přijat do vesničky. V období mladšího školního věku se Roman potýkal s nedodržením norem, nerespektoval autority a celkovým problémovým chováním. Pozitivní přístup a pomoc sociálního pedagoga společně s pěstounskou maminkou mu pomohli překonat toto období a období staršího školního věku zvládá celkem úspěšně.*

Prognóza: *Během pobytu v SOS vesničce Roman poznal novou rodinu. Uvědomuje si, že je vlastně dobře mít mámu a sourozence, i když není jeho vlastní. V dětství se vyrovnával s citovou deprivací, nad plněním školních a domácích povinností vyžaduje dohled. Je třeba však stále dohlížet na jeho chování, vést komunikaci a snažit se být důslední. Důležité je pro něj a jeho stabilitu citové zázemí, pocit vlastního domova. Vědomí, že někam patří, má se kam vrátet a vše co je jeho, má své stálé místo ho ukotvuje pevně v jeho životě.*

Případová studie č. 3 PAVEL, věk 12 roků

Anamnéza: *Pavel se narodil do neúplné rodiny, matka měla problémy s alkoholem, užívala drogy. Otec nebyl nikde uvedený. Matka z důvodu závislosti na návykových látkách syna zanedbávala. Pavel jevil známky nedostatečné péče, podvýživy a celkově neprospíval. Byl vývojově opožděný, plačtivý. Péči se snažila zajistit teta žijící poblíž bydliště matky. Byl proto matce odebrán a rozhodnutím soudu umístěn do výchovy v dětském domově. V dětském domově byl jeden rok a po rozhodnutí o další výchově Pavel předán pěstounům do SOS vesničky ve čtyřech letech.*

Katamnéza: *V nové rodině po převzetí výrazný projev vývojového opoždění. Jeho věk neodpovídal dovednostem, čtyřleté dítě, vývojově na dva roky. Trpěl častým střídáním nálad, podrážděností, plačtivostí a citová nevyrovnaností, s nočním pomočováním. Hygienu vykonával pod dohledem pěstounky a sociálnímu chování se začal učit ve vesničce. Pavel vyžadoval veškerou péči s trpělivostí a láskou. Objetí několikrát denně, hlazení, i když se mu něco nepovedlo, tak jak by mělo být. Brzy si vytvořil vazbu s Romanem, jejich společně sdílený pokoj byl malým královstvím, kde si oba chlapci společně hráli. Nějak nemohl pochopit, že do školy se chodit musí. Míval obavy, zda se nejedná o nějaké zařízení, odkud není návratu domů. Nástup do školního vzdělávání byl kvůli psychické nestabilitě odložen o jeden rok. Od nástupu do školy se jeho citová nevyrovnanost, projevující se nervozitou, nesoustředěností a výbušností prohlubovala. Pobíhal po třídě, vyrušoval, odmítal plnit úkoly v hodině, byl apatický a nepozorný. Činnosti ve škole zvládal pod dohledem asistenta pedagoga. Doma vyžadoval hodně času při psaní úkolů, doposud má problémy s pozorností. S postupem věku se situace lepší. Snaží se učební látku zvládat alespoň na průměrné hodnocení. Mimoškolní aktivity ve vesničce plní, kroužek modelování navštěvuje rád. Mezi vrstevníky je kamarádský, děti mezi sebou nemají výrazné konflikty. Pokud se mu nedaří vše tak, jak se po něm vyžaduje, mívá při rozrušení projevy agresivity, jako bouchání s předměty aj. Aby byl jeho denní*

program co nejvíce naplněný, navštěvuje volnočasové centrum. Potřebuje stále mít podněty k činnosti.

Diagnóza: *Při přijetí neměl chlapec osvojené hygienické návyky, sociálnímu chování se učil ve vesničce. Byl přijat jako citově, biologicky, sensoricky deprivované dítě. Pavel se postupně adaptoval v nové rodině, současně je v péči psychologa a psychiatra, dochází na pravidelné půl roční konzultace s návrhem případné další terapie při reakcích na zátěžové situace, projevující se agresivním chováním. Na základě doporučení se s Pavlem pracuje i ve volném čase. Navštěvuje zájmový kroužek a tím si uspokojuje zájem. Aktivně s ním pracuje pedagog. Při rukodělné činnosti, kdy si pozornost zaměří na práci, u které vidí výsledek, je spokojený a klidný.*

Prognóza: *Pavel se postupně adaptoval na nové prostředí vesničky, je třeba dále s ním pracovat na jeho chování a všimnout si jakýchkoliv změn v reakcích na vyvolané situace. Pravidelné konzultace s psychologem jsou nastaveny. Potřebuje mužský vzor, ve vesničce je v zastoupení mužském, sociální pedagog, který s ním pracuje a vede zájmové aktivity.*

5.5.3 Třetí dotazovaná pěstounka

44 roků, má v pěstounské péči **tři děti romského původu** a žije se svým manželem v domku v SOS vesničce. Manžel pracuje v okresním městě na pozici administrativního pracovníka. Rozhovor bylo možné uskutečnit, protože schůzka byla s velkým časovým předstihem dohodnutá. Paní byla ochotná ke schůzce pouze mimo dětskou vesničku. Setkání bylo velmi milé. Z pěstounky vyzařovala radost, spokojenost a se zájmem sdělovala odpovědi na předem připravené otázky.

Případová studie č. 4 JOLANKA

Anamnéza: *Jolanka se narodila jako první dítě matce romského původu. Matka závislá na alkoholu, žila v nájemném bytě, řešila nedostatečné hospodaření se svými financemi a neměla znalosti o výchově dětí. Otec se nepodílel na výchově dcery a finančně nepřispíval. Dětská lékařka při pravidelných prohlídkách shledávala, že neprospívá a celkově se jeví jako zanedbaná. Ohodnotila péči jako nedostatečnou a požádala o prošetření OSPOD v místě bydliště dětí. Z rodiny byla Jolanka i s mladší sestrou odebrána a obě děti umístěny do dětského domova. Jolance bylo pět roků. Rok byla v domově a v šesti letech byla do pěstounské péče přijata společně se svou mladší sestrou.*

Katamnéza: *Její řečový projev vázl, byl způsobený zřejmě poruchou výslovnosti. Sociální návyky dokázala po dvou měsících zvládnout a do základního vzdělávání nastoupila bez*

odkladu. Školní povinnosti zvládá bez větších potíží, kromě čtení od první třídy. Je zodpovědná, má tendenci plnit úkoly za svou mladší sestru. Ke školním povinnostem přistupuje zodpovědně, doma pomáhá i s denním režimem domácnosti. Velmi ráda se mazlí, má ráda své pěstounské rodiče a cítí se v novém domově dobře.

Diagnóza: Do nového domova se Jolanka těšila a brzy se adaptovala na nové prostředí ve vesničce. S novým prostředím ve vesničce se sžila dobře. Přestože se některé hygienické návyky a sociální návyky učila až ve vesničce, brzy zvládla. Adaptace na nové prostředí proběhla bez větších výkyvů. S problémem opožděného vývoje řeči aktivně pomáhaly konzultace a docházení do logopedické poradny, kde získávala pěstounka kvalitní informace a praktické rady, jak pracovat na zlepšení výslovnosti. Jolanka je přizpůsobivá, vztahy s ostatními dětmi ve vesničce má hezké, své sestře pomáhá.

Prognóza: Díky profesnímu přístupu odborníků zvládla i potíže se čtením. Ve vesničce se jí líbí, je to pro ni domov a její sebevědomí roste. Je však stále potřeba být důslední i hlídat zejména situace, kdy má tendenci všem pomáhat. Hlavně proto, aby v dospělosti nevykonávala povinnosti za druhé, a tím nepřebírala odpovědnost za jednání druhých na sebe.

Případová studie č. 5 Kristýnka

Anamnéza: *Kristýnka* pochází z romské rodiny, kde se narodila jako druhé dítě matce závislé na alkoholu. Matka zanedbávala péči o ni a její sestru. Otec ve společné domácnosti s nimi nebydlel a nepodílel se žádnou formou na výchově a péči o děti. Matka se záměrně vyhýbala i návštěvám a pravidelným prohlídkám dětí. Při vyžádané kontrole prospívání dětská lékařka shledala opožděný motorický vývoj, zanedbávané povinné očkování, a nedostatečně vedenou hygienu dítěte. Bylo sjednáno prošetření události a následně byly obě dívky matce odebrány a umístěny do dětského domova, kde se rozhodovalo o další péči obou dcer. Matka souhlasila s odejmutím. Kristýnce byly v té době tři roky.

Katamnéza: Do pěstounské rodiny byla Kristýna přijata ve čtyřech letech s o dva roky starší sestrou Jolankou. Její biologický věk neodpovídal dovednostem. Neměla téměř žádné hygienické návyky, jako čištění zubů a umývání se. Se zvládáním oblékání a uklízení si svých věcí jí pomáhala její starší sestra. Stolování se také učila, byla zvyklá jíst lžící. Téměř každou noc se pomočovala. Uvědomovala si tyto obtíže, styděla se a bylo to pro ni celkově nepříjemné. Neuměla manipulovat s tužkou, neudržela pozornost a byla citově proměnlivá. Do základní školy nastoupila s odkladem na základě doporučení pedagogicko

psychologické poradny. V první třídě se vyskytovaly problémy se zvládnutím učiva, pochopením, na vypracování úkolů potřebovala více času. V současnosti chodí do druhé třídy a zvažuje se přechod do jiné školy, či výuka v domácím prostředí, potíže s učením přetrvávají, špatně se soustředí. Hůře se orientuje v názvech běžných úkonů, některá odmítá vědomě. Zejména pak ve škole učitelku. Ne vždy uposlechne nějaké upozornění, často ignoruje, anebo nevnímá, co se jí sděluje. Nastavená pravidla školním řádem nechce respektovat. Nerespektuje autority a odmítá dodržování daných pokynů. Nad dodržováním plnění školních povinností musí být stálý dohled jednak ze stran pěstouna, tak i vypomáhá sociální pedagog vesničky. Doma se cítí dobře a je klidná. Ráda sleduje obrázkové knížky, pokud může jen ona sama si je vybrat. Ve volném čase si ráda prozpěvuje, navštěvovat volnočasovou aktivitu, kde by mohla zpívat, nechce. Mezi dětmi je přátelská, i když běžné sportovní činnosti jako hry s míčem, přeskakování překážky jí dělá problém. Necítí se dobře mezi dospělými, staví se do opozice při komunikaci, kdy je od ní vyžadována nějaká povinnost.

Diagnóza: Při přijetí neměla dívka osvojené hygienické návyky, sociální chování se učila ve vesničce. Její opožděný motorický vývoj je přikládán užívání návykové látky matky v době těhotenství, rovněž také nedostatečné základní péči o dítě. Ve vztazích má celkově problém, nerespektuje autority, a odmítá dodržování daných pokynů. Zvažuje se individuální forma výuky. Rovněž dochází do psychologické poradny a ve spolupráci s pedagogem vesničky se navrhuje další možná řešení. Má hezký vztah se svou sestrou. Prostředí domova má ráda, cítí se v něm dobře. Rovněž i citově se více projevuje.

Prognóza: Pěstounka se naplno věnuje dívce, aby byla připravená na rizika, spojená s vývojem a růstem dítěte. Biologičtí rodiče doposud nejeví zájem o setkávání. Dále je důležité sledování a konzultace odborníků, vedení pedagoga nadále a zejména laskavý přístup pěstounky.

Případová studie č. 6 – VERONIKA

Anamnéza: Veronika se narodila do sociálně slabé romské rodiny jako páté dítě. Matka porodila dceru ve svých čtyřiceti čtyřech letech. Sociálním šetřením bylo ověřeno, že občas v noci nebyvala doma, obstarávala si peníze na alkohol různým způsobem a dítě v noci bylo bez rodičovského dohledu. O péči ostatních dětí se starala jejich babička. Veronice byla péče upírána, biologický otec nebyl nikde uvedený. Z rodiny byla odebrána pouze Veronika, byla zanedbaná a téměř nemluvila. Veronika byla předána v necelých dvou

letech do dětského domova pro děti do tří let věku. Odtud ji přijali pěstounští rodiče do své péče.

Katamnéza: Do pěstounské rodiny byla přijata jako třetí dítě. Pěstounští manželé mají v pěstounské péči ještě dvě dívky. Veronika neměla z dětského domova základní hygienické návyky převzaté, vyžadovala dohled. Začala se učit způsobům jednání. Projevovala se vzdorovitostí, a neposlušností. Dělal neustále naschvály. Pro její častý vzdor se sociálním návykům učila obtížně. Do školky nastoupila, ale měla větší absenci v docházce, odmítala tam chodit, vztekala se a křičela. Dokázala si lehnout kdekoliv na zem, křičela, snažila se o prosazení svého názoru. Do školy měla odklad jednoho roku z pedagogicko psychologické poradny. Od první třídy vyžaduje více pozornosti, úkoly plnila po opakovaných výzvách a pod dohledem. Je nezbytné častěji opakovat, co se po ní vyžaduje. Ostatní členové rodiny se snaží pomáhat. Protože byla problémová ve škole, nastoupila do jiné základní školy s upraveným vzdělávacím programem. Ráda se vzdaluje od ostatních členů rodiny a je spokojená, když tráví čas o samotě. Na výzvy odmítá reagovat. Je ráda sama se sebou, zavírá se v pokoji a nezajímá se o dění okolo. Veronika je nyní v šesté třídě a připomínání hygieny je nezbytné. Vědomě odmítá čištění zubů, česání. Nepomáhá ani domluva pedagoga. K plnění běžných povinností přistupuje laxně a nedbá ani různých drobných zákazů např. omezení přístupu na počítač či telefon. Zatím se nedaří plánovat cokoli dopředu, byť by to mělo být třeba jen na druhý den, nejeví zájem. Vyžaduje psychologická sezení, i když na nich vydrží pouze krátce. Z její biologické rodiny Veroniku občas navštěvuje její dospělý bratr.

Diagnóza: Veronika měla od počátku problémy s osvojováním si určitých způsobů a jednání. I přes snahu pěstounů se doposud úplně nedokázala adaptovat a vymezuje si ráda své hranice, a dožaduje se toho, co považuje za důležité. Stále nedokáže správně posoudit nezbytnost péče o tělo a přizpůsobení se rodinnému prostředí bývá někdy problém. I když jen málokdy se podaří jí namotivovat k pravidlům. Změny v chování se více projevují po návštěvách jejího bratra. Je spíše negativní a podrážděná, přesto k úpravě styku s biologickou rodinou, nedošlo.

Prognóza: Vzájemná komunikace se celkově daří. Záleží na důsledném přístupu a vzájemném respektování hranic. Je nezbytné, aby Veronika viděla správný vzor ve fungování rodiny. Je třeba, aby celá rodina byla důsledná a chápající.

5.5.4 Čtvrtá dotazovaná pěstounka

72 roků, vychovala **tři romské sourozenecké skupiny, celkem 12 dětí**. Všechny děti prožili dětství v SOS vesničce. Nyní paní žije společně s nejmladším chlapcem v městském bytě po odchodu z SOS vesničky. Má bohaté zkušenosti s výchovou dětí, a tudíž různé pohledy na výchovu. Uvedla, že je i babičkou a svá vnoučata vídá, jak to čas dovolí. S maminkou pěstounkou mohlo být uskutečněno osobní setkání na základě doporučení pedagoga ze SOS vesničky. Setkání proběhlo ve velmi příjemně působícím bytě a paní byla milá, usměvavá. Z jejího úsměvu vyzařovala spokojenost, vnitřní klid a pocit vnitřního štěstí. Počáteční obavy ze setkání se rozplynuly a maminka ochotně odpovídala na předem připravené otázky. Vzpomínala na život a výchovu dětí, a taktéž ukázala album, kde má všechny pěstounské děti podle věku.

První sourozenecká romská skupina, sourozenci 5 dětí.

Zuzana, Žaneta, Hana, Radek a Petr byly matce odebrány pro velké zanedbání a nevhodné bydlení. Sourozenci neměli stejného otce. Některé neměli vůbec napsaného otce. Jejich matka v noci nebyvávala doma a děti se musely starat jeden o druhého. Sociální správa je předala do dětského domova a pak byly předány do vesničky k výchově. Jednalo se o temperamentní typy dětí. Hygienické návyky neměli žádné, ani z biologické rodiny, ani z dětského domova. V SOS dětské vesničce se s nimi pracovalo na zlepšení a naučení se pravidlům. Děti byly snaživé, rychle si osvojily hygienické návyky a přivykaly novému prostředí. S dětmi se řešily běžné situace v chování i ve škole, nebyly závažné. Jen Radek začal mít problémy s chováním, odmítal se učit, utíkal, neuznával žádnou autoritu, nerespektoval žádné normy a vytvářel neustále konfliktní situace, až na hranici trestného činu. Nepomáhaly opakované domluvy a psychologické konzultace, byl předán do výchovného ústavu.

Další sourozenecká romská skupina 3 děti.

Radek, Irena a Běta pocházeli z neúplné rodiny, vyrůstali pouze s matkou. Děti neměly zajištěnou ani nezbytně nutnou péči, jevily známky špatné výživy, nedostatečně prováděnou hygienu a neměly ani vhodné oblečení. Péče ze strany matky se prokázala jako nedostatečná. Děti byly odebrány a svěřeny do péče dětského domova. Nejstarší Radek byl ve věku pěti roků, Irena ve věku čtyř roků a nejmladší Běta dva roky. Po vyřízení nezbytných záležitostí sourozenecká skupina byla přijata do péče pěstounům v SOS dětské vesničce. Jejich matce byl kontakt s dětmi zachován.

Děti jevíly známky zanedbání, neměly vypěstované návyky, učily se základní hygieně. Po zvládnutí základních návyků se začaly učit ostatním denním návykům. Obě dívky byly spokojené ve vesničce. Pěstounka se naplno dětem věnovala, aby se děti dokázaly adaptovat a přijmout nové prostředí za své. Irena s Bětkou nastoupily do školy bez odkladu, motorické dovednosti a sebeobsluhu zvládaly samostatně, dokázaly se soustředit a dobře si pamatovaly i říkadla, která jim pěstounka předříkávala. Školní učivo zvládaly, dosahovaly průměrného hodnocení na obou stupních základní školy. Volnočasové aktivity ve vesničce navštěvovaly, byly kamarádské. Po ukončení základní školy nastoupila Irena na střední odborné učiliště, dokončila, získala výuční list. Běta také ukončila desetileté vzdělání.

Obě dívky se odstěhovaly do Anglie, kde žijí doposud, založily si tam vlastní rodiny a díky správnému vedení v SOS vesničce, kde byly pod odborným vedením a laskavým přístupem náhradní maminky, nyní zvládají rodinný život a jsou samostatné.

Případová studie č. 7 – Radek

Anamnéza: Radek, nejstarší ze sourozenecké romské skupiny byl společně s mladšími sestrami biologické matce odebrán pro zanedbání a špatnou celkovou péči. V pěti letech byl přijat do dětského domova. V dětském domově neměl problém s umýváním, čištěním zubů. Pod dohledem zvládal tyto úkony. Po dvou měsících byl předán společně s mladšími sestrami do péče pěstounky do SOS dětské vesničky.

Katamnéza: Radek na začátku pobytu byl velice osamělý. Byl odtazitý, neměl důvěru a málo komunikoval. Odmítal společné sezení u stolu, návykům stolování bylo obtížnější ho naučit, i když se snažily mu pomáhat jeho sestry. Často býval nemocný, projevovaly se u něj různé obtíže. Měl dvakrát odklad z psychologické poradny. Během školního odkladu se podařilo celkem zvládnout rozdíly v požadovaných oblastech školních předpokladů. Do první třídy nastoupil v osmi letech. Plnění školních povinností zvládal dobře, zlepšila se pozornost, psaní. Protože byl nejvyšší ze třídy, cítil se vnitřně nespokojený. Začal si vymýšlet, postupně měl potřebu neustále lhát. Nedokázal o sobě říct něco hezkého, prostě to neviděl. Na druhém stupni se problémy ještě zvýšily, utíkal ze školy, začal krást, kouřil a vyhledával party. Opakovaně se řešily výchovné problémy. Osmou třídu opakoval dvakrát. Po ukončení základního vzdělávání nastoupil na učiliště, které se podařilo dokončit.

Diagnóza: Radek neměl osvojené hygienické návyky, sociální dovednosti neměl vytvořené. V pěti letech byl na úrovni tříletého dítěte. Ve vztahu k ostatním lidem byl plachý, nejevil zájem o komunikaci. Oproti sestrám vyžadoval mnohem více podpory a různorodého

přístupu odborníků v oblastech pedagogiky i psychologie. Postupně se podařilo zvládnout problémy v chování, negativismus vůči prostředí.

Prognóza: *Po dobu pobytu v SOS vesničce se postupně adaptoval, dokázal se orientovat a postupně si vybudoval i důvěrný vztah s pěstounkou. Potřeboval neustálý sociální, odborný dohled nad plněním povinností. Po dosažení zletilosti odešel ze SOS dětské vesničky, žije samostatně a je v kontaktu s pěstounkou. Dobrý příklad dospělých osob ve vesničce ho přes všechna úskalí, kterými procházel, dokázal nasměrovat ke správnému pojetí zodpovědnosti a přijetí zdravého způsobu života. Má vytvořený předpoklad ke spokojenému životu v dnešní společnosti a jen na něm záleží, zda si převzal a dostatečně si osvojil tyto normy.*

Poslední sourozenecká skupina 4 děti.

Zdeněk, Petr, Roman a Zuzana. *Rodiče se dětí zřekli, jako důvod uvedli, že nezvládají rodičovskou péči. Jednalo se o sourozeneckou skupinu dětí od dvou do sedmi let. Děti byly umístěny do dětského domova a po krátké době do pěstounské péče v SOS dětské vesničce. Ve vesničce děti byly moc rády. Chlapci se snadno a bez problémů učili novým pravidlům ve vesničce, byli šťastní a z každé hračky projevovali nadšení. Navzájem se podporovali, pomáhali si s pochopením učiva, plněním školních povinností, vážili si všeho. U Petra se během dětství projevil hudební talent. Ve vesničce měl podporu a pedagog se mu hodně věnoval. Dosáhl po ukončení základní školy i úspěšně dokončit střední školu s maturitou a nyní studuje na vysoké škole. Ostatní dva chlapci taktéž ukončili základní vzdělání bez problémů a dokončili i střední obor nematuritní. Žijí samostatně.*

Případová studie č. 8 – Zuzana

Anamnéza: **Zuzana**, narodila se jako čtvrté dítě do rodiny romského původu, která žila v městském domě. Rodiče nebyli schopni jim zajistit řádnou péči, děti strádaly. Jednak jim byla upírána mateřská láska, byly celkově zanedbané a jejich celkový vývoj byl opožděný. Hygienické návyky neměla žádné, pomočovala se. Neměla ani povinné očkování, péče rodičů nebyla téměř žádná. Zuzaně byly dva roky v době přijetí do dětského domova. Po krátké době umístěna do pěstounské péče v SOS vesničce k výchově.

Katamnéza: **Zuzana** po příchodu do pěstounské péče překonávala strach z cizích lidí, odmítala jakékoliv setkání, velice se bála mužů, ať už to byl vychovatel, či pomocný údržbář ve vesničce. Lpěla na pěstounce, odmítala jinou osobu, která by o ni pečovala. Byla úzkostná a citově deprivovaná. Neznala čtení, učila se kreslit a hrát si. Postupně se

učila hygienickým návykům a sociálnímu chování odpovídajícímu dětskému věku. S oblibou naslouchala vyprávění druhých. Do školky chodila pravidelně a nástup do základní školy zvládla také bez problémů. Měla podporu starších sourozenců. Na druhém stupni ve škole se začala shlukovat s partami. Opakovaně utíkala, neposlouchala, odmítala jakékoliv domluvy, dopouštěla se krádeží. Často se musela hledat a zjišťovat, kde je. Dostávala kárná opatření, opakované konzultace u psychologa, měla přísnější dohled. Po krátkém čas byl zlom v chování, stačilo jí zavolání party a Zuzka se opět vrátila k negativnímu způsobu chování. Pěstounka přesto odmítla Zuzanu dát do výchovného ústavu. V osmnácti se Zuzana rozhodla, že se osamostatní a odešla.

Diagnóza: Po přijetí do SOS vesničky vyžadoval laskavou péči pěstounky. Měla problémy s hygienou, přesto se snažila se brzy novému prostředí přizpůsobit. Rozvoj řeči kvůli zanedbání ze strany rodičů byl na nízké úrovni. Byla úzkostná a odmítala komunikovat. Podařilo se ji zařadit mezi vrstevníky a Zuzka prožila spokojené období mladšího školního věku. V období dospívání se projeví negativní způsoby chování. Za pomoci odborného vedení, důsledného přístupu sociálního pedagoga se u Zuzany podařilo snížit konflikty, porušování disciplíny a norem.

Prognóza: Po dobu pobytu v pěstounské péči se adaptovala na nové prostředí, komunikační schopnosti se celkově zlepšily, dokázala se orientovat mezi dětmi ve vesničce, i ve školním zařízení. Negativní způsob jednání party jí ovlivnil v jednání natolik, že by nutně důsledné nastavení pevného režimu. Těmito zavedenými opatřeními se byla nucena řídit. V domácím rodinném prostředí vnímala správné vzory chování. Vzhledem k jejímu rozhodnutí osamostatnit se, nezbývá než věřit, že vzory z rodiny ve vesničce jednou použije ve svůj prospěch.

5.5.5 Pátý dotazovaný pěstoun

69 roků, vykonává doposud činnost pedagoga v SOS dětské vesničce. Se svou ženou společně vychovali **sedm dětí pěstounských** a čtyři své vlastní. Pěstounští manželé vykonávali svou činnost po určitou dobu v SOS vesničce. Protože tehdy se ještě upřednostňovaly matky pěstounky bez partnera, bylo těmto pěstounům doporučeno si vyřešit otázku vlastního bydlení. Se všemi dětmi se následně odstěhovali do vlastního domu, nedaleko od dětské vesničky. Nadále využívali veškeré služby pro děti, psychologické poradny, ale také i zajišťované aktivity vesničkou pro děti. Setkání se uskutečnilo na základě smluvené schůzky v rodinném domě, kde pěstoun žije i po smrti své ženy, která celý svůj život zasvětila výchově dětí, vlastních i nevlastních. Pán pracuje

nadále jako pedagog v SOS vesničce, má již 47 roků praxe s výchovou téměř dvou set dětí, ať romského či neromského původu, ve věkovém rozmezí od kojenců, až do dospělosti. Za svou celoživotní práci přijal pozvání do České televize k výročí 50. roků SOS dětských vesniček. Setkání proběhlo v domácím prostředí u pěstouna. Rozhovor probíhal v klidné atmosféře, do rozhovoru se vkládali i předem připravené otázky.

Sourozenecká skupina 4 děti

***Gabriela, Radek, Renata a Roman**, se narodili do rodiny romského původu. Rodiče, závislí na alkoholu, zanedbávali péči o děti. Základní péči zajišťovala jejich babička. Po její smrti se rodiče dětí zřekli. Gabriela třináct roků, Radek šest roků, Renata čtyři roky a nejmladší Roman tři roky byly předány do dětského domova. Po krátké době v dětském domově bylo rozhodnuto o předání těchto sourozenců do péče pěstounům v SOS vesničce. Mladší děti neměli osvojené hygienické návyky. Období školního věku zvládli dobře, učili se jeden od druhého a vzájemně si pomáhali. Rozdíl mezi těmito dětmi byl v otázce vzdělání. Nejstarší Radek po ukončení základního vzdělání, úspěšně dokončil i středoškolské vzdělání s maturitním vysvědčením. Roman se vyučil v oboru stolař a Renata má základní vzdělání. Přestože se pěstouni snažili jí pomáhat a přesvědčovat o důležitosti vzdělání, bránila se, nechtěla přijmout výzvy. V současné době pracuje jako pomocná kuchařka, má dvě děti, o které pečuje babička ze strany biologického otce těchto dětí. Renata povinnosti péči o děti nezvládala.*

Případová studie č. 9 – Gabriela

Anamnéza: *Gabriela* byla přijata ve třinácti letech do SOS dětské vesničky společně s mladšími sourozenci. Byla v sedmé třídě základní školy.

Katamnéza: *Gabriela* byla zpočátku ve vesničce velice spokojená. Vážila si nového prostředí, měla samostatný pokoj. Cítila se šťastná, protože zodpovědnost za mladší sourozence nebyla na ní. Dokončila základní vzdělání a nastoupila na učební obor. O dva roky později se seznámila se s chlapcem, který jí prodával drogy. Začaly se projevovat problémy s chováním. Odmítala chodit do školy, nekomunikovala a používala vulgarismy v běžné komunikaci. Kradla drobné předměty a prodávala je. Návykovým látkám přivykla a domů se nevracela. Následovaly poradenské konzultace, přesto výchovné metody po krátké době selhaly. Když dosáhla zletilosti, rozhodla se ukončit pobyt u pěstounů a žije samostatně.

Diagnóza: *Postoj k přijetí modelu party jí negativně ovlivnil a tím si způsobila problémy, jejichž důsledky si nese sama. Neukončila střední učiliště, přestože podmínky měla nastavené a rodinné zázemí zajištěné.*

Prognóza: *U dívky se podařilo docílit toho, že měla možnost poznání správného rodičovského přístupu.*

Sorozenecká skupina 2 děti

David a Jiří se narodili matce, která byla závislá nejen na alkoholu, ale i na drogách. Péči o chlapce zanedbávala. Chlapci neměli zajištěné základní potřeby, byli plačtiví a po hygienické stránce velmi zanedbaní a váhově podprůměrní. Jejich dovednosti neodpovídali daným dovednostem k věku dítěte. Na podkladě doložené zprávy dětskou lékařkou byli chlapci matce odebráni. David pět roků a Jiří ve věku dvou roků byli umístěni do dětského domova a poté do pěstounské péče. Protože se pěstounům David jevil jako těžce zvládnutelné dítě, byli oba chlapci opět vráceni do dětského domova. Po roce pobytu v domově předáni do péče pěstounům v SOS vesnička. Oba chlapci z důvodu časté změny prostředí se projevovali odtažitostí, odmítali bližší tělesný dotek, a neměli žádné hygienické návyky, ani osvojené nějaké způsoby v chování.

Případová studie č. 10 – David

Anamnéza: **David** se narodil matce, která byla závislá nejen na alkoholu, ale i na drogách. Byl přijatý do vesničky v necelých šesti letech. Z dětského domova dostal doporučení k vyšetření psychiatrem. Projevoval se v poruchách chování, zřejmě ve spojitosti s užíváním návykových látek jeho matky v těhotenství. Hygienu sám nezvládal, sociální návyky neměl téměř žádné.

Katamnéza: U Davida se začala rozvíjet porucha sebeovládání, výbušnost, sebekontrola, nezvládal jakékoliv konflikty, hledal stále únik. Bylo nezbytné odborné vyšetření, jak psychiatrické, tak i psychologické. Porucha osobnosti se prokázala a byla nastavená psychiatrická medikace. Domácí prostředí na něj dobře působilo. Od počátku nástupu do první třídy měl problémy se zvládnutím učiva, první třídu musel opakovat. Také s chováním byly problémy. Neuznával autority ve vesnička, ani ve škole učitele. Od druhého stupně se problémy ještě více zhoršily. Přestoupil do jiné školy, kde měl zajištěný individuální přístup. Přesto se potýkali pěstouni s problémovým chováním Davida nadále. Byl výbušný, agresivní vůči vrstevníkům a velmi náladový. Ubližoval sobě, sebepoškozoval se, ale i druhým. Byl citově nestabilní. Z tohoto důvodu ukončil základní vzdělávání předčasně.

Nastoupil na učiliště a podařilo se dokončit a získat výuční list. Psychiatrické terapie pokračovala do plné zletilosti pod dohledem pěstounů.

Diagnóza: *Při přijetí do SOS vesničky neměl osvojené základní hygienické návyky, řeč byla na nízké úrovni. Sociální návyky neměl z důvodu změn v péči téměř žádné. Na jeho chování mělo zásadní vliv užívání návykových látek matky v těhotenství. Kvůli prokázané psychiatrické poruše měl pozměněný obraz vnímání a úplně si nedokázal osvojit způsoby chování a jednání v různých situacích. Pomoc pěstounů, pedagogická a psychiatrická intervence mu pomáhaly v každém okamžiku, aby po ukončení základní školy měl možnost vyučení.*

Prognóza: *Nyní je dospělý, žije samostatně. V raném dětství zažíval bolestné citové strádání, se změnami se vyrovnával dle svého vnímání. Díky dětství, které prožil ve vesničce, se podařilo zamezit působení dalších činitelů, negativně působících na jeho psychiku. Terapeutické intervence, pozitivně působící na tělesný a smyslový vývoj u Davida byly nezbytné. Pravidelné užívání psychiatrické medikace, vytváření pozitivních vztahů, majících vliv i na zdravotní stav budou přispívat k vyváženosti biopsychosociální pohody. Hodnoty mu byly přednastaveny v pěstounské péči v SOS vesničce.*

Případová studie č.11 - Pavel

Anamnéza: *Pavel byl odebrán matce, otec nejevil o dítě zájem. Matka Pavla nechávala úmyslně hladovět. Do dětského domova byl přijatý pro značnou podvýživu a slabost. Do dětské SOS vesničky byl přijatý ve věku čtyř let.*

Katamnéza: *Po příchodu do SOS vesničky se Pavel učil jíst u stolu, nepřejídat se a nekrást jídlo ze stolu. Spíše, než hygiena se zabýval vymyšlením, kam si ukryje jídlo. Byl ve svém věku velmi vynalézavý. Rychle se učil ostatním dovednostem, kreslit a skládat různé motivy z obrázků. Nastoupil do školy v šesti letech, ve škole učivo zvládal, ale dětem kradl svačiny, když mu je odmítaly předat dobrovolně. Opakovaně mu bylo vysvětlováno, že vždycky bude mít dostatek jídla, kdykoliv bude mít hlad. Učitel se také snažil různými strategiemi odvádět Pavlovu pozornost na jídlo. Vyžadoval hodně péče. Pavlův pěstoun se věnuje i hře na klavír, zkusil učít Pavla hrát na hudební nástroj. Pavel našel v hudbě zálibení, na druhém stupni základní školy hrál samostatně na různých vystoupeních, a protože se i dobře učil, nastoupil na střední pedagogickou školu. Nyní ukončuje posledním rokem vysokou školu.*

Diagnóza: *Po přijetí do SOS vesničky neměl osvojené hygienické návyky. Bylo nutné nastavit stravovací režim na úpravu návyků. Pevný režim, laskavý přístup a citové zázemí*

umožnily chlapci vyrůstat v rodinném prostředí, kde se mohl rozvíjet. Pravidelné vzdělávací aktivity mu přinesly možnost společenského rozvoje a významně přispěly ke kvalitě života.

Prognóza: V dospělosti dokázal převzít sebekontrolu nad přejídáním, i když v případě nějaké stresové situace má sklon ke kompenzaci jídlem. Žije samostatně a pravidelně se se svým pěstounem stýká. Mají mezi sebou vybudovaný vztah založený na důvěře a vzájemné pomoci. Pavel si uvědomuje, že ve vesničce měl zajištěný nejen láskyplný domov, ale hlavně takový domov a zázemí, kam se po celý svůj život může vracet.

5.5.6 Šestá dotazovaná pěstounka

48 roků, věnují se pěstounské péči s manželem a vychovali **sourozeneckou skupinu tří dětí**. Bydlí společně ve své vlastní nemovitosti, s SOS dětskou vesničkou nadále spolupracují. Svými zkušenostmi s výchovou dětí obohacuje pěstounka ostatní pěstounské maminky při společných setkáních.

Martin, Hana a Marek byli ve svých šesti, pěti a čtyřech letech celkem 5krát odebrány matce. Poněvadž matka se o děti nestarala, jejich výchovu převzala babička. Rodinná péče byla nedostačující, biologická matka střídala partnery a jedno dítě ze tří mělo jiného otce. Děti byly vždy umístěny do pěstounské krátkodobé péče a opětovně matce vráceny na doložení, že matka péči o děti zvládne, prokazovala se dobrým přístupem. Poslední odebrání dětí z nefunkčního rodinného prostředí bylo, když jejich matka odešla z domu s nejmenším dítětem a starší dva sourozence nechala bez dohledu. Děti si chtěly doma udělat ohýnek a vznikl požár celého domu. Na dětský křik reagovala babička a neváhala jim z hořícího domu pomoci a tím se obě děti zachránily. Sourozenci byli umístěni do dětského domova. V dětském domově nebylo o děti dobře pečováno. Nejmladší chlapec se v noci pomočoval a ráno následně byl sprchován studenou vodou. Dále v domově sourozenci nesměli být spolu, pouze dva starší a ten nejmladší byl s cizím dítětem v jiném pokoji. Vzájemně jim byla upírána sourozenecká přítomnost. Citová deprivace pokračovala. Děti si doposud pamatují na tety v domově, na studenou vodu a také na požár domu a na matku, která jim opakovaně vyčítala, že požár přežili a že je nechtěla. V nové rodině se děti učily základním hygienickým návykům, dennímu režimu, učily se číst, psát, počítat a celkové socializaci, která jim dělala už od počátku velký problém. Děti se bály cizích lidí, rodinné procházky plánovali pěstouni s více dospělými osobami. Pod správným a odborným vedením děti úspěšně ukončily základní vzdělání a vyučily se v oboru.

S ohledem na prožité události se jejich vývoj intelektu snížil a dnes již dospělé osoby si nesou traumatizující události z dětství sebou po celý dosavadní život.

Případová studie č. 12 - Hana

Anamnéza: *Hana, stejně jako její sourozenci byla opakovaně matce odebírána pro zanedbávání péče. Matka se chovala nezodpovědně a výchovu dětí přenechávala na babičce dětí. Péče byla nedostatečná, dítě bylo zanedbané. Dětská lékařka opakovaně shledávala opožděný vývoj dítěte, zanedbávání, celkové neprospívání. Rozhodnutím byla umístěna do dětského domova, kde byla necelé dva roky. Do pěstounské péče ve vesničce byla převzata se svými sourozenci, když jí bylo pět roků.*

Katamnéza: *Hanka vyžadovala téměř celodenní péči. Učila se mluvení, vyslovovat jednoduchá krátká slova, zvykala si na pravidelné mytí a hygienu, jíst u stolu aj. Socializace probíhala velmi pomalu. Hanka se bála cizích lidí, odmítala jejich jakoukoliv přítomnost. Trpěla bolestmi nohou, měla zkrácené vazy, a docházela na rehabilitační cvičení. Z těchto důvodů bylo nutné odložení školní docházky. V první třídě se potvrdila nutnost asistenta pedagoga. Špatně si pamatovala nové věci, po třídě běhala, vykřikovala a vyrušovala. Brala si cizí věci, pokud jí to bylo zakázané, rozbíjela a ničila ostatním věci. Měla naučený vzorec se o něco, co chce, se prát a tím docílit výsledku. Učitelka úzce spolupracovala s pěstounkou. Ještě na prvním stupni bylo přesto nutné Hanku přeradit do jiné školy pro děti se specifickým chováním. Hanka byla ve skupině dětí, kde se učitelka a asistent pedagoga speciálně jí věnoval. Našla si zálibu v malování, naučila se kreslit a dokázala si veškerý volný čas tímto vyplnit. Postupně rozvinula další zájmovou činnost, učila se modelování. Psychicky se uklidnila, stavy výbušnosti odezněly. Úspěšně ukončila základní vzdělávání. Poté nastoupila do učiliště a vyučila cukrářkou. Díky kreslení se jí rozvinula fantazie a její cukrářské výrobky jsou obdivuhodné.*

Diagnóza: *Při přijetí do vesničky neměla hygienické návyky žádné, sociální návyky také nebyly a motorický vývoj výrazně opožděný. Řečový projev byl na velmi nízké úrovni. Vyžadovala celodenní péči a pravidelné konzultace s psychologem a pomoc i ze strany pedagogické a výchovné. Učila se mezilidské komunikaci, socializaci. Mezi dětmi měla problém nalézt správný přístup. Díky odbornému přístupu, který jí usnadnil začlenění do kolektivu, a hlavně laskavému jednání pěstounky se podařilo zmírnit důsledky citové deprivace. Nalézt v podobě prvotního zájmu i směr, který ji motivuje, pomáhá a díky kterému se uvolní a je celkově spokojená.*

Prognóza: *Během pobytu se adaptovala, zlepšila si komunikační schopnosti, dokázala se zařadit mezi dětmi a vytvořit si hezký vzájemný vztah s pěstounskou maminkou. Díky sociálním kontaktům a dobrému příkladu dospělých je ve svém životě spokojená, stanovuje si reálné cíle, které se jí daří plnit. Zaměstnání, které si zvolila, jí dodává zdravé sebevědomí.*

5.5.7 Rozhovor se sociální pracovnící SOS vesničky

Požádali jsme o rozhovor dalšího respondenta, zaměstnance SOS vesničky. Z důvodu pandemické situace nám byl hovor umožněn prostřednictvím Teams. Sociální pracovníce souhlasila s nahráváním. Rozhovor nám slouží jako doplňující metoda na zjištění detailů, které jsme nezjistili přes případové studie.

Položili jsme pět otázek zaměřených na výchovu dětí, jejich věk při přijetí do péče pěstounů, s jakými problémy se potýkají na začátku, dále na průběh a změny v chování po dobu pobytu v SOS vesničce. Na závěr nás zajímalo, kolik dětí v pěstounské péči mají v současné době pěstouni. Na připravené otázky, odpovídala ochotně.

Na závěr jsme poděkovali za poskytnutí rozhovoru.

V jakém věku jsou přijímány děti do SOS dětské vesničky?

„Děti jsou odebírány z biologické rodiny, z traumatického prostředí. Některé z nich jsou odebírány přímo z porodnice. Tyto děti zažívají vývojové trauma, projevující se ve výchově. U těchto dětí se projevuje porucha připoutání, necítí se v bezpečí a milované. Často testují dospělé, jestli jsou to ti, kteří vydrží, anebo jestli jsou to lidé, kteří je zklamou, odmítnou. Děti hodně zlobí, chtějí dospělého potrápít, primární zájem není ublížit, primární zájem je zjistit, zda se mohou o něj opřít a vytvořit si později společný bezpečný vztah“.

Mají děti v SOS vesničce převzaté návyky ze své biologické rodiny? Pokud ano, řekněte mi, o jaké projevy chování jde?

„U pěstounských dětí se často projevuje negativním způsobem jejich chování, které si převzaly ze své biologické rodiny. Vyžaduje to velkou trpělivost, než se vymaní ze svých naučených vzorců, nebo z toho, čeho se doma účastnily. Děti často opakují chování svých rodičů, pokud byly například v nevhodném rodinném prostředí mnoho let. Děti se nejvíce odebírají biologickým rodičům na prvním stupni základních škol, tak v šesti, sedmi, osmi letech. Ve škole se zřetelně projevují deprivace, zanedbávání, či výrazně nedostatečná

péče. Pokud víc roků dítě u biologických rodičů si dítě zažilo týrání, zažilo nevhodné chování, křik, násilí, protože neviděly v životě nic jiného, děti se učí nápodobou, a proto to testují nevědomě na vztazích, které navazují. Pro ně to je něco, co je normální. A často trvá poměrně dlouhou dobu, než se naučený vzorec začne měnit. Ale nikdy se nezmění z vnějšku a samo, musí se pracovat s tím dítětem, tak aby se dítě v tomhle světě, kde žije, mohlo uzdravit. Dá se říci, že to dítě je jako nemocné, protože tak, jako je fyzické onemocnění, viditelné, tak je i skryté, které se musí také léčit. A je to vše o vybudování vzájemné důvěry a porozumění s dítětem. A to prostě nefunguje, když by to měla být otázka několika sezení, ale to je dlouhodobá věc“.

Mají tyto děti problémy s chováním ve vztahu k autoritám, řeknete mi konkrétně jaké?

„Utváření vztahu pěstoun a svěřené dítě je velmi náročné, a právě v tom je to prověřování až do krajnosti a testování, jestli ten dospělý je bezpečný. Děti nedodrží nastavené hranice, je problém se s nimi domluvit na pravidlech, tím že se cítí ohroženi. Výchovné problémy se projevují ve všech institucích, které navštěvují. Školy, školky, zájmové kroužky. Děti se často projevují jinak, jsou buď expresivní, a to tím, že se projevují jedním, že zlobí a křičí, nerespektují autoritu, vybuřují, nerespektují dospělého, ať již ze strany vychovatele, či odborného poradce. Tak jako jsme každý jiný, projevují se i traumata těchto dětí odlišně. Mohou to být i děti, které jsou i submisivní, rozhodně to jako výchovné problémy vnímáme. Někdy nám utíkají, projevují se různě, je to dané tím, že osobnostní charakteristika každého dítěte je jiná. A zase je to dané tím, že tyto děti trpí nedostatkem sebevědomí, nedostatkem sebeúcty“.

Vyvolávají děti konflikty mezi sebou? Pokud ano, ve které oblasti?

„Máme zkušenosti s šikanou. Mohu říci, že máme velké problémy s vydíráním dětí mezi komunitou, mnohdy i sourozenci, pokud jde o to, že mají rozdílné názory na své biologické rodiče. Mají totiž tendenci i snahu omlouvat špatné jednání svých biologických rodičů, a to je problém. Musíme jim stále vysvětlovat hranice, už jen proto, aby až vyrostou, měli všechny hodnoty správně porovnané. Dítě, které je ve škole a šikanuje jiné děti, je nezřídká dítě, které je obětí šikany v rodině. Velmi často je dítě s traumatem obětí šikany a je to často dáno tím, že se neumí za sebe postavit. Tyto děti se musí naučit mít rády sami sebe, potom až mohou mít rádi druhé. Učí se sebelásce. Jinak se projevují sebepoškozováním“.

Jak se mění chování dětí vlivem působení sociálního pedagoga či vychovatele? Jaká metoda způsobuje změnu?

„Jsme doprovázející organizací, spolupracujeme s dvěma experty v oblasti poradenství. Pedagogicko-psychologického posouzení dítěte a smluvní psycholog. Zaštiťujeme náhradní rodinnou péči. Buď může dítě přijít k psychologovi samo, nebo pěstoun si sjedná konzultaci, jak pracovat s dítětem, nebo dítě přímo doprovází. U některých stačí intervence, poradit se, co by bylo výchovně nejlepší. Velice záleží na vztahu pěstoun – dítě. Záleží na tom, v jaké jsou mezi sebou harmonii, je to velice důležitý aspekt. Poradenství je bezplatné.

Naše role spočívá v doprovázení, to znamená, že my společně s pěstounskou rodinou klíčujeme, monitorujeme zátěžové situace, které jsou v celé rodině, nebo má dítě. Snažíme se navrhnout a pomáhat. Navrhujeme řešení, odvoláváme se na odbornou pomoc podle typu potíží. Jde o nastavení spolupráce. Každá pěstounská rodina má povinnost ze zákona spolupracovat s doprovázející organizací. Ustanovuje se dohoda, jakým způsobem jim budeme pomáhat. Ze zákona máme povinnost plnit návštěvy jednou za dva měsíce, ale často jsme v kontaktu četněji. S dětmi diskutujeme o tom, co potřebují. Řeší se problémy v rovině školní, volnočasové, kontaktu s biologickou rodinou, děti mají nárok na kontaktování se s biologickou rodinou a my často zprostředkováváme, asistované kontakty, pomáháme při výběru škol, ať už základních nebo středních, a ve chvíli, když to v některých oblastech nefunguje, zajišťujeme doučování, hledáme odborníky, např. rehabilitační pracovníky, nebo výživové poradce. Někdy je dítě potřeba dostat do normálních sociálních vztahů, hledáme pro něj vhodné skupiny, nebo volnočasové aktivity, vytváříme společně s pěstouny plán péče. V plánu péče mají být nastaveny cíle, na kterých chceme společně s pěstouny pracovat. Plány se nastavují na rok. Cílem např. může být, že se dítě dostane na střední školu, po ukončení základní školy, stanovíme společně s pěstounem jednotlivé fáze přípravy dítěte. Plány se stanoví na rok, pro každé dítě, jsou nastaveny kroky, při dvouměsíčních schůzkách průběh plánu vyhodnocujeme společně“.

Kolik dětí vychovávají pěstouni v současné době?

„Od roku 2013 se upravili podmínky pro pěstouny, kteří vychovávají děti v SOS dětské vesničce. Často jsou to rodiny, které mají jednak svoje děti, manželé s vlastními dětmi a tomu vychovávají ještě svěřené děti. Nebo jsou to pěstounky, které mají tři až pět dětí, to jsou už výjimky, spíše z předchozích let, přežitky, protože na jednoho člověka takové množství dětí je obrovské přetížení. Naše současné pěstounské děti si nezažily to, co si

zažily pěstounské děti před dvaceti lety. Teď je to jiné než dříve. Faktory, které ovlivňují výchovu jsou jiné, dneska se více vše s dětmi řeší, více se dětem věnujeme, více si hrajeme, řešíme školní povinnosti. Před dvaceti lety to šlo jakoby samospádem. Děti traumatizované jsou jiné než běžné děti. Děláme vše proto, aby děti po opuštění vesničky v dospělosti si nepřenášely do své budoucí vlastní rodiny na své děti důsledky špatného zacházení z raného dětství, které prožily v biologické rodině.

5.6 Analýza a interpretace zjištěných údajů

Výsledky kvalitativního výzkumu nemohou být zobecňovány na celou populaci, platí pro náš výzkumný soubor. Na základě provedených rozhovorů, které jsme uskutečnili s respondenty, byly zjištěny tyto informace. Většina dětí týkajícího se našeho výzkumu, byla přijata do pěstounské péče SOS vesničky v předškolním věku a mladším školním věku.

5.6.1 Jak se projevuje citově narušené dítě ve vztahu k vrstevníkům?

Prvním problémovým okruhem bylo zjistit, jaké tyto děti mívají ve vrstevnické skupině problémy. Některé přicházejí do pěstounské péče s naučenými vzorci chování, které potom zkoušejí uplatnit na svých vrstevnících. Staví se do pozice, kdy na vrstevnících testují svou převahu. V opačném případě se děti projevují např. tím, že tráví svůj čas nejraději izolovaní od všech členů v rodině. Na pěstounech je řešení tohoto problému snahou v zapojování dětí do různých aktivit, porovnávat jejich nestandardní chování a vysvětlovat hranice, které se tyto děti musí naučit respektovat. Jednak z důvodu, aby neubližovaly sami sobě, ale také, aby neubližovaly ostatním členům v rodině, či kolektivu. U některých našich zkoumaných dětí byl na místě odklad povinné školní docházky. Protože se jedná o citově narušené dítě, nabízel se předpoklad, že se u nich mohou projevit problémy s učením, např. potíže se soustředěním, jiné se odmítají učit, udržovat školní pořádek a častěji narušují svým chováním pravidla školního pořádku. Ve vrstevnické skupině mívají tyto problémy dopad na sebevědomí, které ve většině případů směřuje k nízkému sebehodnocení, a tudíž se mohou projevit i ve vztazích k vrstevnické skupině. Některé mají potíže s autoritami, odmítají respektovat dané pokyny, ale se svými vrstevníky vycházejí.

5.6.2 Jak se projevuje dítě v SOS dětské vesničce s narušeným vztahem k sociálním normám?

Ve druhém našem zjišťovaném okruhu bylo to, jak se projevují citově deprivované děti ve vztahu k sociálním normám. Výchovné problémy se projevují ve všech institucích, které navštěvují. Školy, školky, zájmové kroužky. Děti, které byly dlouhou dobu ve své biologické rodině, mají naučené vzorce špatného chování a vyžadují více času a laskavého přístupu. Některé starší děti z našeho výzkumu mají za sebou více nepřizpůsobivého jednání, dopouštějí se krádeže, přestupků, utíkají, nedodržují nastavené hranice, dokážou si ubližovat, sebepoškozovat se. Prokazují se poruchou sebeovládání, výbušností, nad svým jednáním neumějí převzít kontrolu. Pěstouni v našem výzkumu řeší také užívání návykových látek u dítěte a noční pobyt mimo vesničku. Děti v mladším, předškolním věku, umístěné do pěstounské péče si dokáží v novém prostředí lépe zvyknout, vytvoří si vzájemné vztahy a nové normy prostředí přijmou bez větších obtíží.

5.6.3 Jak se chová citově narušené dítě k autoritám?

Třetí náš okruh se týkal zjištění chování citově narušeného dítěte ve vztahu k autoritám. Děti s přijatými negativními vzorci chování ze své biologické rodiny neuznávají autority. Některé děti, týkající se našeho výzkumu, měly problémy s autoritami. Protože byly v minulosti právě dospělými hluboce zklamaní a bylo jim citově ubližováno, neumí si dospělých vážít. Zlobí, nerespektují vychovatele, či odborného poradce. Ve škole se potýkají s problémy tím, že nerespektují učitele, neposlouchají, a mají celkový odmítavý postoj ke všem nařízením, které jim nastaví autorita, či jiná zodpovědná osoba. Přijetím do nového prostředí, jsou zmatení, nevědí, co se od nich očekává, a projevují se obranným způsobem.

5.6.4 Jak se mění výchovné problémy vlivem působení sociálního pedagoga či vychovatele?

Posledním okruhem bylo zjištění změny v chování vlivem působení sociálního pedagoga na dítě. Sociální pedagog plně spolupracuje s pěstounskou rodinou. Každá pěstounská rodina má možnost odborné pomoci, kdy se řeší aktuální výchovné problémy s dítětem. Pedagog pomáhá i s výběrem vhodné školy po ukončení základního vzdělávání.

V našem výzkumu jsme si potvrdili, že se výchovné problémy citově deprivovaných dětí mění k lepšímu. Pocit bezpečí, domova, lásky a kamarádského vztahu v rodině jim dává

jistotu a upevnění si vlastního nového sebepojetí. U většiny dětí, které byly cílem našeho výzkumu, se problémy, jak v rovině školní, volnočasové, tak v rozporu se sociálními normami díky vlivu působení pedagoga a vychovatele, jejich plné angažovanosti, lidskosti a odbornému přístupu, daří úspěšně minimalizovat, nebo alespoň zmírnit. Protože jejich náplní je i pomoc s výběrem středního vzdělání, tak většina z našich zkoumaných dětí úspěšně končí základní školu, dokončí střední vzdělání a tím se připravují na kvalitní život do budoucna.

5.7 Diskuze

Výsledky našeho výzkumu poukázaly na značné projevující se výchovné problémy u dětí, přijatých do SOS dětské vesničky. U dětí se zpočátku projevuje psychická deprivace, poruchy attachmentu a jejich celkový psychomotorický vývoj neodpovídá věku vývoje u běžného vývoje dítěte. Projevují se i důsledky nedostatečné péče zapříčiněné zanedbáním, pocházející z traumatického prostředí biologické rodiny. Dalším důležitým faktem ovlivňující chování dětí v pěstounské péči jsou zkušenosti převzaté od svých biologických rodičů. Proto by měla být pěstounská péče důsledná a těmto dětem věnována zvýšená pozornost. U dětí se vyskytují problémy s vrstevníky, problémy s narušeným vztahem k sociálním normám, problémy s autoritami, problémy se začleněním do rodiny, a jiné. Tyto děti se cítí nejistě, jsou plné obav a strachu a zkoušejí testovat stabilitu okolí. Během výchovného působení v nové rodině se učí chápat význam osobnosti a vlastní existence. Některé děti se vracejí vývojově zpět, procházejí dočasně tzv. vývojovou regresí. SOS maminky předávají dítěti část sebe, učí žít život podle svých nejlepších přesvědčení. Mezi hlavní úkoly pěstounky řadí učení dítěte kázni, snaží se o neustálou komunikaci a zapojování dítěte v rozhovoru. Za vše, co se dítěti povede, dítě chválí, přijímají ho s bezpodmínečnou láskou a vedou k nabití vnitřní jistoty a zvýšení sebevědomí. Uplatňují metodu vysvětlování a metodu odměny. Zabezpečují dítěti pocit jistoty a pomáhají tak dítěti s přijetím vlastního vědomí důležitosti v dnešní společnosti. Ne všechny maminky zažívají od svých dětí citovou odezvu.

V další části diskuze se zamýšlíme nad rozdílem počtu dětí v pěstounské péči v SOS dětské vesničce. Vesnička splňovala podmínky pro výchovu velké sourozenecké skupiny. Děti přicházející do pěstounské péče jsou citově deprivované. Pěstouni se naplno věnují výchově těchto dětí a vytváří se mezi nimi vzájemné citové pouto. V dospělosti si tyto děti uvědomují, že získaly nejen láskyplný domov, ale hlavně takový domov a zázemí, kam se po celý svůj život mohou vracet.

Zpočátku výkonu pěstounské péče se mohly ucházet o toto poslání pouze ženy, které se rozhodly stát pěstounkou. Tyto pěstounky vychovávaly pět až osm dětí v jedné rodině. Hlavním parametrem byl mateřský přístup a kladný vztah k dětem. Většinou se jednalo o děti z romských nefunkčních rodin, které byly odebrány, nebo se jich vlastní rodiče zřekli. Děti byly převzaty z dětského domova. Také nebylo výjimkou, že sourozenci byli vždy spolu, ale některé dítě bylo v dětském domově úplně v jiném městě. Na pěstounce bylo rozhodnutí, děti vyhledat a požádat o převzetí do pěstounské péče, tak aby sourozenci mohli vyrůstat spolu. Pěstounky si vzájemně pomáhaly a podporovaly se, neměly možnost jiného střídání. Děti se učily být jeden za druhého odpovědní, vážily si nového domova a společně dokázaly řešit rodinné problémy. Po ukončení výkonu pěstounské péče si pěstounka byla nucena zajistit vlastní bydlení a ve velké většině odcházela i s dětmi, aby mohly se k ní vrátit po ukončení oficiální pěstounské péče. V současné době pěstounskou péči v SOS vesničky vykonávají manželé, partneři, kdy matka pěstounka pečuje o průměrně tři až čtyři děti, a odměnu za výkon pěstounské péče pobírá jedna osoba. Na muži zůstává zodpovědnost vlastního zajištění příjmu. Pěstouni poté odcházejí ze 63 SOS vesničky.

Ptáme se, proč opouští pěstouni v posledních letech domky v SOS dětské vesničky i s dětmi a stěhují se jinam? Problémem v současnosti je jistota bydlení a sociálních jistot po ukončení výkonu pěstounské péče. Organizace nemá povinnost zajistit bydlení pro pěstouny po ukončení jejich aktivní činnosti. Tím vzniká rozhodování na každém jednotlivci, jak naloží s procesem stárnutí a klidného dožití života ve stáří. Což v každém případě je i pro samotného člověka sociální nejistota, která tímto vyvstává. Pěstouni odcházejí i s dětmi do vlastního bydlení proto, že stát ani vesnička jim neposkytuje jistotu v zajištění bydlení ve stáří. Pěstouni jsou nuceni řešit tuto situaci, aby po období výkonu profesní a profesionální kariéry se nedostali do situace, kdy budou sice se starobním důchodem, ale bez střechy nad hlavou. Děti, které převzaly do pěstounské péče se stávají jejich dětmi, a je pouze na rozhodnutí a dobré vůli každého pěstouna, zda těmto dětem v dospělosti umožní návrat domů v případě jejich potřeby.

5.8 Závěry a doporučení pro praxi

Žijeme v době, kdy na výchovu dětí jsou kladeny vysoké nároky. Děti procházejí plněním náročných zkoušek na své cestě vedené k dospělosti. Obzvláště děti, které si zažily citové strádání, opakovaná fyzická násilí a několikerá odmítání rodičů. Jsou to děti plně nepřijemných citových stavů, pocitů napětí a obav, které se projevují neklidem,

podrážděním, poruchou soustředění. Tyto děti nejsou schopny dosahovat přijatelných výkonů, vyskytují se u nich vlivem traumatizujících zkušeností poruchy intelektu, které bývají spojené s nízkým sebehodnocením a pocitem méněcennosti. Jejich dětské srdce zažívalo mnoho bolesti.

Naše zkoumané děti, stejně jako ostatní, které se ocitnou na prahu vstupu do nového prostředí, pokračují dále na své životní cestě s velkým úkolem. Jednak zvládnout program dnešní doby, tak i prosadit se, uplatnit se, a mít štěstí. Tyto děti dostávají šanci nalézt ztracenou rovnováhu. Mají možnost poznání, že zázraky se dějí. Dospělí lidé, pěstouni, jim nabízejí náruč plnou lásky a pochopení a jsou otevření k přijetí nového příchozího člena do rodiny. Vracejí dětem, které hned na svém počátku svého života procházely mimořádně tíživými životními situacemi, důvěru v nový bezpečný domov.

Pěstounská péče je velice náročná. Vyžaduje velké nasazení, protože děti, které jsou citově deprivované ze svého původního prostředí, mají pozměněný obraz pojmu rodina a její fungování. Pěstouni v SOS vesničce zabezpečují dětem lásku, jistotu, podporu a veškerou péči. Plně nahrazují domov a vytvářejí podmínky pro růst dětí přijatých do pěstounské péče. Proto si zaslouží velkou pozornost v dnešní společnosti, více mediální osvěty a finanční podpory ze strany státu. Pracují zde sociální pedagogové a sociální pracovníci, kteří věnují stovky hodin houževnaté práci a společně s pěstouny naplňují těmto dětem jejich rovnováhu, nahrazují láskyplný domov, kde je kamarádský přístup a harmonie.

V našem výzkumném vzorku dětí, týkajících se problémového chování se potvrdila jejich eliminace ve vztahu k sociálním normám, v kamarádských vztazích.

Výsledkem této práce je částečné potvrzení otázek u problémových okruhů a potvrzení vyřčených částečných cílů. Děti odchází ze svého prvotního rodinného prostředí traumatizované, mají za sebou na svůj věk velmi těžké zkušenosti. Zjištěnou skutečností vyplývající z rozhovorů je i pobyt v dětských domovech, který mnohdy nesplňuje předpoklady k tomu, aby citově deprivované dítě ze svého původního prostředí, nabylo zpět ztracenou rovnováhu. Dítě v neosobní, institucionální výchově dle našich výzkumů čeká téměř rok i více, než dostane šanci se zařadit, a najít nový domov v náhradním rodinném prostředí. Tento pobyt se nám jeví jako zbytečně zdouhavý a nepodnětný pro dítě. Poukazujeme na přednost umístění dítěte z nefunkčního rodinného prostředí do pěstounské péče, aniž by prostřednictvím orgánů přecházelo do dětských domovů. Ukazuje se, že pro zdravý vývin dítěte je nevyhnutná výchova mužem a ženou, v našem případě v SOS vesničce, která se nejvíce přibližuje rodinnému typu výchovy.

Skrze zjištěné údaje v našem výzkumu bychom proto doporučili více edukace, sociálních šetření, kontroly a zajištění potřebné pomoci v biologických rodinách, kde sociální situace se jeví jako ohrožená. Jednak i proto, aby dítě v této rodině mohlo zůstat, pokud by se rodinné prostředí stabilizovalo. V jiném případě, kdy se dítě odebírá z rodinného nefunkčního prostředí, aby mohlo být v co nejkratší možné době přijato do náhradní péče, v našem případě – pěstounské péče, kde má plně zajištěné předpoklady emočně stabilního zázemí, vedoucí k celkovému zklidnění sebe a možnosti pozitivního vývoje osobnosti. Dále doporučujeme kratší dobu vyřizování úředních náležitostí, které brzdí tempo, než se dostane dítě do pěstounské péče. Protože dítě, které žije s vnitřní prožitou bolestí z předchozích traumatů, se obtížně vyrovnává s každou další minutou nejistoty a prožívá další nekonečné trápení. V novém prostředí v SOS dětské vesničce se citově deprivované dítě učí přivykat normám v novém rodinném prostředí. Tyto děti poznávají řádný a laskavý přístup přátelského jednání u pěstounů. Je zde potřeba i jiných odborníků jako odborný psycholog, lékař, psychiatr. Neméně důležitý je i sociální pedagog, který je odborníkem na výchovu, rozumí cílům procesu a metodám, které přispívají k zajištění řádného vývoje u dítěte. Děti dostávají možnost prožít v pěstounské péči spokojené dětství a dobře se připravit na samostatný život v dospělosti.

ZÁVĚR

Bakalářskou práci s názvem Děti v SOS vesničkách a jejich výchovné problémy jsme rozdělili na dvě části. Naším cílem bylo zjistit, jaké výchovné problémy se vyskytují u dětí v pěstounské péči v SOS dětské vesničce. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou.

Teoretická část je rozčleněna do čtyř částí s danými tématy, které s prací souvisejí. V první kapitole popisujeme rodinu, výchovu, manipulaci, náhradní péči, poruchy chování a vlivy působící na chování dítěte. Také uvádíme stěžejní literaturu, a legislativní uchopení v kontextu pěstounské péče. Druhá kapitola je věnována SOS dětským vesničkám. Seznamujeme s historií vesniček, s cíli a posláním. Závěrečná část této kapitoly je věnována prostředí dětské vesničky. Ve třetí kapitole se zabýváme výchovnými problémy dětí. Definujeme problémové chování a členíme jednotlivé projevy. Popisujeme, jaký dopad má na chování dítěte nefunkční rodinné prostředí. Čtvrtá, závěrečná kapitola teoretické části se zaměřuje na oblast sociálního pedagoga, jeho kompetence, vlivy, metody působení a zaměření směřující k převýchově a intervenci, poradenství a prevenci chování dítěte. Na závěr v této kapitole uvádíme i jiné metody výchovného působení.

V praktické části jsme se zaměřujeme na jednotlivé příběhy zvolených informantů a následnou analýzu a interpretaci dat. Na základě kvalitativního výzkumu jsme mohli pomocí rozhovorů získat potřebné informace k následné analýze dat. Rozhovor jsme zvolili na základě povahy životních příběhů jako nejvhodnější volbu, pro zjištění detailních informací. Tyto informace jsme získali celkem od sedmi informantů, jedna z nich byla i sociální pracovníce a její zkušenosti z odborného působení v SOS vesničce. Rozhovory jsme nejprve nahráli na diktafon a následně, pro lepší orientaci a přehlednost přepsali.

Analýzou případových studií jsme zjistili, že výchovné problémy dětí v SOS vesničce se vyskytují u všech dětí. Pěstouni každé dítě řeší individuálně, protože každé dítě je originál svým chováním, vnímáním a postojem. Je proto těžké najít jednotnou šablonu pro pěstouny v přístupu při řešení problémů pěstounských dětí. A také jsme si potvrdili, že SOS vesnička je vhodným prostředím pro výchovu dítěte. Pěstounské maminky přijaly děti, které se jim nenarodily a vytvářejí jim stabilitu domova. Své mateřské city dávají dalším dětem, přestože se vnitřně musejí konfrontovat se skutečností profesionálního vychovatele. I přesto jsou to ženy, které umí kromě svých dětí vychovat i přijaté děti z dětského domova. SOS dětská vesnička je ta vhodná forma, která zabezpečí lepší kvalitu života dětí, připraví je do života z hlediska vhodných hodnot a stabilizuje jejich osobnost.

Zjištěné údaje platí pro zkoumaný vzorek.

Víme, že děti si mohou nést své problémy z domova v sobě, projevovat se různým způsobem, ale je na nás, jak k nim budeme přistupovat. Mělo by to být s láskou a přijetím, protože nikdy předem nevíme, v jakém rodinném prostředí se nacházejí, co uvnitř sebe řeší a jaké představy si utvářejí o skutečném domově, kde je láska a harmonie.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2005. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského.
- [2] BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2008. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion. ISBN 978-80-969944-0-3.
- [3] BENDL, Stanislav a kolektiv. 2015. *Vychovatelství*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-247-9763-2.
- [4] GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.
- [5] KRAUS, Blahoslav, 2007. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií.
- [6] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ 2001. *Člověk-prostředí – výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2.
- [7] MATĚJČEK, Zdeněk, 1996. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-085-5.
- [8] MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. ISBN 80-85282-83-6.
- [9] MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-853-8.
- [10] MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 1999. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-897-0.
- [21] MAZÁNKOVÁ, Libuše, Jaroslav NEVORÁLEK a Antonín ŘEHOŘ, 2004. *Sociologie rodiny II: Vybrané kapitoly*. Brno: Institut mezioborových studií.
- [32] MAZÁNKOVÁ, Libuše a Marie VAVREČKOVÁ, 2003. *Typologie výchovných potíží*.
Brno: Institut mezioborových studií.
- [43] MONTESSORI, Maria, 2003. *Absorbující mysl*. Praha: státní nakladatelství pedagogických směrů. ISBN 80-86-189-02-3.
- [54] MONTESSORI, Maria, 2001. *Objevování dítěte*. Praha: Portál. ISBN 80-86-189-0-5.

- [65] ONDREJKOVIČ, Peter, 1999. *Sociálna patológia*. Bratislava: Pedagogická fakulta univerzity Komenského. ISBN 80-88868-47-5.
- [76] PELIKÁN, Jiří, 1997. *Výchova pro život*. Praha: Tira. ISBN 80-85866-23-4.
- [87] POLÁKOVÁ, Michaela, 2019. *SOS dětské vesničky - 50 let pomoci dětem*. Praha: Copyright.
- [98] PTÁČEK, Radek, 2006. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 80-86991-81-4.
- [109] PURVIS, Karyn, B., David R. CROSS a Wendy Lyons, SUNSHINE, 2007. *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4535-0.
- [20] TOMEŠ, Ivo, 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-680-3.
- [211] STRIOVÁ, Miloslava, 2013. *Děti, které se rodí v srdci*. Praha: Postál. ISBN 978-80-262-0359-9.
- [22] ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.
- [23] ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Trendy náhradnej výchovy*. Petrus. ISBN 978-80-89233-32-8.
- [24] ŠKOVIERA, Albín, 2006. *10 dilem náhradnej výchovy*. Bratislava: Nová Práca. ISBN 80-88929-81-4.
- [25] ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v Pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [26] ŠUSTROVÁ, Alena, 2018. *In Dobrý pěstoun*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. 276 s. ISBN 978-80-907053-2-6.
- [27] ZEZULOVÁ, Dagmar, 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj. a jiné

apod. a podobně

č. číslo

FAS Fetální alkoholový syndrom.

MKN Mezinárodní klasifikace nemoci

Sb. Sbíрка

SPOD Sociálně právní ochrana dětí

Str. Strana

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Aktuální věk dotazované osoby, počet dětí v pěstounské péči, počet vlastních dětí

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Informovaný souhlas účastníka výzkumu

Příloha č. 2 Připravené otázky k rozhovoru pro pěstouny

PŘÍLOHA P I: INFORMOVANÝ SOUHLAS ÚČASTNÍKA VÝZKUMU

Já, (jméno a příjmení účastníka výzkumu)
dobrovolně souhlasím s provedením rozhovoru s Helenou Vlníčkovou (tazatelkou), který bude sloužit ke zpracování výzkumné části bakalářské práce na téma „**Děti v SOS vesničkách a jejich výchovné problémy**“. O průběhu a účelu výzkumu jsem byl/a informován/a. Byl/a jsem též seznámen/a s anonymním způsobem zpracování dat. Před zahájením výzkumu jsem byl/a seznámen/a s nahráváním rozhovoru a s účelem nahrávání rozhovoru, se kterým jsem souhlasil/a. Byla/a jsem informován/a o možnosti z výzkumu kdykoliv odstoupit, a to ve kterékoliv jeho fázi.
Tímto uděluji souhlas s realizací výzkumu.

V....., dne.....

Podpis.....

PŘÍLOHA P II: PŘIPRAVENÉ OTÁZKY K ROZHOVORU PRO PĚSTOUNY

- 1. Věk?**
 - a) od 25-30
 - b) od 30-40
 - c) od 40-50
 - d) od 50 vyšší

- 2. V pěstounské péči máte:**
 - a) počet dětí mladšího školního věku
 - b) počet dětí staršího školního věku

- 3. Jaké máte konkrétní předchozí zkušenosti s výchovou dětí?**

Mladší školní věk

Starší školní věk

- 4. Máte v pěstounské péči děti, které se projevují chováním, návyky převzatými ze své biologické rodiny? Pokud ano, napište konkrétně, o jaké projevy chování jde.**

- 5. Normy porušují děti:**
 - a) v chování mezi sebou
 - b) v chování se k zaměstnancům
 - c) jiné – napište konkrétně

- 6. Vyvolávají děti konflikty mezi sebou? Pokud ano, v které oblasti?**

- 7. Porušují děti pravidla?**

Mladší školní věk

Starší školní věk

- 8. Mají tyto děti problémy s adaptací na nové prostředí? Pokud ano, napište konkrétně jak to probíhá.**

Mladší školní věk

Starší školní věk

9. Pokud mají tyto děti problémy s chováním ve vztahu k autoritám, konkrétně jaké?

Mladší školní věk

Starší školní věk

10. Jak se mění chování dětí vlivem působení sociálního pedagoga či vychovatele?

Jaká metoda způsobuje změnu?

Mladší školní věk

Starší školní věk